

HERALDISK TIDSKRIFT

<i>Nils G. Bartholdy</i> Bergshammar og Gelre	297
<i>Leif Ericsson</i> Konstnärlig frihet kontra förlagan	303
<i>Allan Tønnesen</i> Ditmarsken-allegori	310
<i>Michael Dupont</i> Bomærker på Drejø	320
Heraldica varia	330
Heraldisk litteratur siden sidst	333
Jan Raneke 1914–2007	341

Dette hæfte er udgivet med støtte fra Alfred Goods Fond

HERALDISK TIDSSKRIFT

Udgives af *SOCIETAS HERALDICA SCANDINAVICA*, hvis medlemmer modtager det gratis. Tidsskriftet udkommer med to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år DKK 260,-. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte. Heraldisk Tidsskrift kan ikke købes i løssalg.

Redaktør

Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark - poulholstein@hotmail.com

Redaktion

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Dalgas Boulevard 63, 2.t.h., DK-2000 Frederiksberg, Danmark - nils.bartholdy@email.dk

Redaktør, fil.mag. Anton Eskola, Melkogatan 14 C 73, FI-00210 Helsingfors, Finland - aeskola@cc.helsinki.fi
Førstekonsulent, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, Granebakken 9, N-1284 Oslo, Norge - heraldikk@gmail.com
Hovrättsfiskal, doktorand, jur.kand. Martin Sunnqvist, Hantverkaregatan 9 D, SE-261 51 Landskrona, Sverige - sunnqvist@yahoo.com

Redaktionsråd

Principal Records Specialist, B.A., M.A. Adrian Ailes, The National Archives, England

Amanuens, fil.kand. Tom C. Bergroth, Finland

Associate Professor, Ph.D. D'Arcy J. D. Boulton, Medieval Institute, University of Notre Dame, USA

Historiker, forfatter, cand.philol. Terje Bratberg, Norge

Hum.kand. Wilhelm Brummer, Finland

Universitetslektor, jur.dr., fil.kand. Eric Bylander, Göteborgs universitet, Sverige

Ph.D. Clive Cheesman, Rouge Dragon Pursuivant, College of Arms, England

Cand.scient. Steen Clemmensen, Danmark

Fil.dr. Inga von Corswant-Naumburg, Sverige

Fil.dr.h.c. Vigdís Finnbogadóttir, Islands forhenværende Præsident, Island

Professor em., dr.philos. Erla Bergendahl Hohler, Norge

Tandlæge, cand.odont. Per Hougaard, Danmark

Statsheraldiker, fil.dr. Henrik Klackenberg, Riksarkivet, Sverige

Museumsinspektør, cand.arch. Peter Kristiansen, Rosenborg Slot, Danmark

Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Københavns Universitet, Danmark

Ph.D. Antti Matikkala, Helsingfors universitet, Finland

Stipendiat, cand.philol. Torgeir Melsæter, Norge

Førstebibliotekar, cand.real. Harald Nissen, Norge

Kgl. ordenshistoriograf, riddarhusgenealog, fil.kand. Per Nordenvall, Riddarhuset, Sverige

Elizabeth Roads, M.V.O., Lyon Clerk & Carrick Pursuivant, Court of the Lord Lyon, Skotland

Professor, dr.phil. Georg Scheibelreiter, Institut für Österreichische Geschichtsforschung, Østrig

Fil.dr. Leif Tengström, Finland

Bergshammar og Gelre

Et bidrag til en mere præcis datering af Bergshammar-våbenbogen

Af Nils G. Bartholdy

Jan Raneke in memoriam

Jan Raneke forsvarede den 12. april 1975 sin doktorafhandling *Bergshammarvåpenboken – En medeltidsheraldisk studie* på Lunds Universitet. Sven Tito Achen refererede begivenheden i Heraldisk Tidsskrift nr. 32, oktober 1975. Selv recenserede jeg afhandlingen i (dansk) Historisk Tidsskrift bind 79, hæfte 1, 1979, hvor jeg benyttede lejligheden til at delagtiggøre faghistorikerne i de heraldiske begreber og give dem et indblik i våbenbogsforskningen. Under disputationen havde jeg i al venskabelighed opponeret ex auditorio og herunder lagt særlig vægt på dateringen. I den nævnte recension omtalte jeg mine konklusioner. I det følgende vil jeg mere detaljeret redegøre for, hvordan det efter min opfattelse er muligt at komme frem til en mere nøjagtig datering af den imponerende våbenbog fra 1400-tallet, som en gang i 1600-tallet endte på den svenske herregård Bergshammar og siden 1933 har været deponeret i det svenske Riksarkiv. Den gengiver flere våbener end nogen anden middelalderlig armorial fra det nederlandske oprindelsesmiljø og har derfor med rette heraldikernes store bevågenhed – og fortjener at blive udgivet i facsimile.

For danske heraldikere er Jan Ranekes blasonerede udgave af Bergshammar af særlig interesse. Den danske konges våben forekommer allerede på håndskriftets

første side sammen med den romersk-tyske kejsers, den byzantinske kejsers og den franske konges våbener; de kan ses i Heraldisk Tidsskrift nr. 62, oktober 1990, side 79. Det danske kongevåben er endvidere gengivet to andre steder i Bergshammar.

Raneke analyserer kompositionen i Bergshammar ved at drage sammenligninger med andre armorialer og herunder den berømte Armorial Gelre, der er blevet til i årtierne efter 1370. I hans forsøg på at datere Bergshammar spiller de danske stormænds våbener på folio 215 verso en relativt stor rolle. Det er tydeligt, at Bergshammar-herolden har kopieret våbener fra en tilsvarende sekvens i Gelre. Raneke hævder side 56, at de to udenlandske våbener for Murach og Parsberg i Gelres danske afsnit i Bergshammar, "... har återförts till Palatinat respektive Bavière" (Raneke anfører geografiske navne på fransk), altså findes i Bergshammar i afsnittene med våbener fra hhv. Pfalz og Bayern. På side 58 skriver Raneke, at disse to våbener tilhører tyskere, der kom til Danmark i 1439 sammen med kong Kristoffer af Bayern og vendte tilbage til deres hjemland efter kongens død i 1448. På denne baggrund mener Raneke, at Bergshammars danske afsnit må være malet efter dette tidspunkt. Jeg vurderer det anderledes. Det er tydeligt, at Murach- og Parsberg-våbenerne i Gelres danske afsnit er indmalet dér meget

Folio 55 verso i Gelre-våbenbogen med den danske konges våben og til højre derfor våbener for hr. Henning Putbus (uden hjelm), Albert Murach ridder og Kristoffer Parsberg ridder, nederst til venstre våben for hr. Mikkel Rud. Yderst til højre ses begyndelsen af den følgende side, folio 56 recto, med våben for Otte Nielsen (Rosenkrantz) ridder. Hovedparten af Gelre er blevet til i årene efter 1370. Men Murach-, Parsberg- og Rosenkrantz-våbenerne er tilføjet langt senere. Copyright: Bibliothèque royale Albert Ier, Bruxelles, Ms. 15652-56.

Seiten im Armorial Gelre mit dem dänischen Königswappen und den Wappen, die für eine genauere Datierung des Bergshammars-Wappenbuches wichtig sind.

senere end hovedparten af våbenerne i Gelre, og det er ligeledes tilfældet med våbenet for Otte Nielsen (Rosenkrantz). De tre våbener har bøjlehjelme i Gelre, hvor alle andre hjelme fra denne våbenbogs anlæggelsestidspunkt er en tidlig type stikhjelme. I sin blasonerede udgave

L'armorial universel du héraut Gelre (1370-1395) Claes Heinen, roi d'armes des Ruyers, 1971, gør Paul Adam-Even udtrykkeligt opmærksom på, at de få forekommende tilfælde af bøjlehjelme i Gelre hører til våbener, der er indmalet senere.

I Bergshammars danske afsnit findes

Folio 215 verso i Bergshammar-våbenbogen med den danske konges våben og våbener for de Putbuser, de Ruder, Otto Nielsen (Rosenkrantz), Limbek og Joen Zu (Uf). Foto: Riksarkivet, Stockholm.

Die Seite im Armorial Bergshammar u. a. mit dem Wappen Otto Nielsens (Rosenkrantz), das allem Anschein nach älter als die Zeichnung seines Wappens in Gelre ist, weil er hier noch nicht als Ritter bezeichnet wird.

Otte Nielsens våben, men navnet er anført uden den riddertitel, der nævnes i Gelre. Frem til 1441 besejler Otto Nielsen under betegnelsen rigsråd og væbner. Fra 1449 kan det dokumenteres, at han besejler som rigshofmester og ridder. Man regner med, at Otto Nielsen tidligst blev ridder ved Kristoffer af Bayerns kroning i Uppsala 1441 eller ved kroningen i Ribe 1443. Raneke mener, at Bergshammar-herolden har Otto

Nielsens våben fra Gelre, men lægger ikke vægt på, at riddertitlen mangler i Bergshammar. Titler hørende til den danske konges stormænd er ifølge Raneke konsekvent udeladt. Jeg har en lidt anden opfattelse. Ikke bare titler, men også fornavne er i forhold til Gelres danske afsnit udeladt i Bergshammar, hvor der generelt kun anføres slægtsnavne. – Hvad angår den person, der både i Gelre og i Bergshammar

betegnes "Joenzu", må man regne med, at Bergshammar-herolden kan have misforstået navnet eller måske snarere have bibeholdt fornavnet, fordi "zu" (der i virkeligheden er slægtsnavnet Uf) alene næppe ville kunne opfattes som noget egentligt navn i et nederlandsk område. Noget lignende må også delvis gælde i det svenske afsnit, hvor fornavne især bibeholdes i de tilfælde, hvor navnet kun består af fornavn + patronymikon.

Grunden til, at der i Bergshammar normalt kun anføres slægtsnavne, forekommer mig at være ganske klar. Personer, der er nævnt i Gelre med fornavne og personlige titler, levede ikke, da Bergshammar-herolden arbejdede på sin våbenbog. For ham var først og fremmest slægtsnavne hørende til bestemte våbenområder af interesse. Derfor var individer som hr. Henning Putbus, hr. Mikkel Rud og Henneke Limbek, der fremtræder som sådanne i Gelre, uaktuelle for Bergshammar-herolden, der bare har noteret sig våbenerne for slægterne Putbus, Rud og Limbek. Samme fænomen kan iagttages for det holstenske afsnits vedkommende. Otte Nielsen (Rosenkrantz) var på Bergshammars tilblivelsestidspunkt en endnu levende person, og Bergshammar-herolden havde for hans vedkommende god grund til at anføre ikke kun fuldt navn, men også hans riddertitel, hvis den fremgik af hans kilde.

Raneke antager, at på det tidspunkt, da Bergshammar-herolden kopierede våbener fra Gelre, var denne våbenbog allerede blevet suppleret med de tre våbener for Murach, Parsberg og Otte Nielsen (Rosenkrantz). Mig forekommer dette ikke at være så sikkert. Jeg forestiller mig, at Bergshammar-herolden har hentet Otte

Nielsens våben fra en anden kilde og på et tidspunkt, da denne endnu ikke var blevet ridder. I Bergshammar har våbenet stikhjelm, i Gelre bøjlehjelm. Dette kan næppe opfattes som tegn på en rangmæssig forskel, men indicerer dog, at våbentegningen i Gelre er yngre end den i Bergshammar. I Gelre har våbenet den krans af roser på hjelmen, der senere gav slægten dens navn, Rosenkrantz, men den findes ikke i Bergshammar. Hvis Rosenkrantz-våbenet i Gelre var forlægget for Bergshammar, hvilket Raneke formoder, har Bergshammar-herolden altså udeladt denne karakteristiske detalje og heller ikke medtaget riddertitlen. Noget sådant anser jeg for at være lidet tænkeligt. Otte Nielsen, der levede ca. 1395-1477, var allerede rigsråd i Erik af Pommerns tid og i alt fald i 1436, da han deltog i et vigtigt møde med svenskerne i Kalmar. Han var altså ingen ukendt person, hvilket vel kunne have motiveret Bergshammar-herolden til at medtage hans navn og våben, inden Kristoffer af Bayerns periode som dansk konge var begyndt.

Våbenerne for Albert Murach og Kristoffer Parsberg, der var beslægtede, står i Gelre ved siden af hinanden øverst på den side, hvor også kongevåbenet forekommer, mens Otte Nielsens våben findes på den næste side foran Limbek-våbenet. Dette kan ses i Heraldisk Tidsskrift nr. 23, marts 1971, side 112. Den, der i 1400-tallet supplerede Gelre, kan have set Otte Nielsens våben i Bergshammar og placerede det derfor på tilsvarende måde foran Limbek.

Albert Murachs og Kristoffer Parsbergs forekomst i Gelres danske afsnit må uden tvivl opfattes som snævert forbundet med Kristoffers kongetid (1439-48). Når disse

Folio 47 verso i Bergshammar-våbenbogen. Fyrstehuset Kleves svane med skjold med felter for Kleve (eskarbunkel) og Mark (skaktavlet bjælke). I fanerne ses våbener for Johan af Kleves aner: øverst til venstre Kleve for faderen Adolf, øverst til højre Burgund for moderen Marie, nederst til venstre Jülich-Berg-Ravensberg for farmoderen Margarete og nederst til højre Bayern-Hennegau-Holland for mormoderen Margarete. Kan være malet, før Johan efterfulgte sin far som hertug af Kleve, og for at betone slægtsforbindelsen og dermed arveret til Burgund. Foto: Riksarkivet, Stockholm.

Seite im Armorial Bergshammar mit dem legendären Schwan des Fürstenhauses Kleve mit Johan von Kleves Wappen und dessen Ahnenwappen.

to ikke findes i Bergshammars danske afsnit, tyder det efter min opfattelse på, at våbenerne i Bergshammar er blevet malet, inden personer med disse navne var kom-

met til Danmark med Kristoffer af Bayern. Derfor forekommer Murach og Parsberg alene som slægtsnavne i Bergshammar under deres respektive hjemlande.

Raneke ræsonnerer således (på side 59): ”Då endast Otte Nielsens vapen förekommer i det danske partiet, tyder detta på att de två andra personerna ej var i Danmark vid tiden för införandet. Alltså bör detta [malingen af Rosenkrantz-våbenet] ha skett efter 1448”. At Albert Murach og Kristoffer Parsberg stort set kun befinder sig omkring en dansk konge i kong Kristoffers regeringstid, må anses for ret sikkert. Men medlemmer af slægten Parsberg blev i Danmark, hvor den først uddøde i 1730. Kristoffer Persbergs brorsøn, Verner Parsberg, som døde 1484, var i dansk tjeneste, blev ridder allerede 1443, satte 1448 sit segl under kong Kristoffers testamente og fik i årene derefter af dennes efterfølger Christian I mange diplomatiske opgaver rundt om i Europa. At Bergshammarherolden skulle have forbigået dette slægtsnavn, hvis det allerede da forekom i Gelres danske afsnit, er ikke sandsynligt.

Efter min mening har den, der i 1400-tallet kompletterede Gelres danske afsnit, gjort dette efter 1441 – det viser Otte Nielsens riddertitel – og sandsynligvis inden 1448, da kong Kristoffer, hvem Albert Murach og Kristoffer Parsberg var knyttet til, døde. De to tyskere kom til Danmark samtidig med kongen, men er som nævnt ikke repræsenteret i Bergshammars danske afsnit. Kun Otte Nielsen træffes dér. Hans våben må være malet i Bergshammar i slutningen af 1430’erne, og det danske afsnit som sådant må anses for at være blevet til på dette tidspunkt.

Denne datering må naturligvis vurderes

i sammenhæng med de dateringsmarginaler, der kan opstilles ud fra analyser af andre afsnit i Bergshammar. Raneke mener, at våbenbogen er kompileret i perioden 1436-50, idet han bl.a. regner med, at forekomsten af Otte Nielsens våben i det danske afsnit daterer dette til efter 1448. I sine forsøg på at datere Bergshammar er Raneke især gået ud fra en række dynastere (Kleve, Jülich, Savoyen, Milano, Portugal) anevåbenkonstellation og forekomsten af fyrstbiskoppers slægtsvåbener som hjerteskjold i et ellers territorielt våben. For Triers vedkommende giver det en så snæver tidsmæssig afgrænsning som 1430-39. Våbenerne for Jülich-Berg, Savoyen og Portugal kan henholdsvis placeres inden for tidsrammerne 1437-75, 1434-65 og 1438-81. Milanos våben må være fra før 1447.

Raneke mener, at Kleve-afsnittet først kan være malet i 1449, da Johan I blev hertug. Dennes våben med felter for Kleve og Mark og omgivet af anevåbener er gengivet sammen med Kleves legendariske svane. Blandt anevåbenerne er hans mødrene våben for Burgund. Den Adolf af Kleve, hvis navn er anført ved et våben firdelt af Kleve og Mark med Burgund som hjerteskjold, må være Johans far Adolf, der blev hertug 1417 og i 1406 var blevet gift med Marie af Burgund, og sådan identificerer Raneke ham også. Når man tager i betragtning, hvor få medlemmer den burgundiske hertugfamilie havde på dette tidspunkt, er det efter min mening meget naturligt, at hertughuset i Kleve gjorde meget for at understrege forbindelsen til Burgund og ikke mindst Johans mødrene afstamning. Jeg mener derfor, at man godt kan forestille sig, at Johans våben med

tilhørende anevåbener kan være malet, inden han blev hertug af Kleve.

Den officielle opponent ved disputationen, Adam Heymowski, lagde for det polske afsnits vedkommende tyngdepunktet på året 1436. I sin artikel "La chevalerie du royaume de Pologne dans les armoriaux occidentaux des XIVe et XVe siècles" i *Les armoriaux médiévaux. Actes du colloque international "Les armoriaux médiévaux" 1994* (1997) daterer han Bergshammar til 1430-40. En temmelig sikker terminus post quem udgør for øvrigt Den gyldne Vlies' kæde omkring hertugen af Burgunds våben, 1430. Føjer man hertil min argumentation for, at det danske afsnit må være malet i slutningen af 1430'erne, er der grund til at antage, at hele Bergshammar eller meget væsentlige dele heraf kan være malet på dette tidspunkt.

Kurzfassung

Jan Raneke behauptete in seiner Doktorarbeit aus dem Jahre 1975 über das Bergshammar-Wappenbuch, welches seit dem 17. Jahrhundert in Schweden aufbewahrt wird, dass es im Laufe der Jahre 1436-1450 kompiliert worden ist. Für eine Datierung nützt er besonders die Wappen einiger Dynastien (Kleve, Jülich, Savoyen, Mailand, Portugal) und das Vorkommen von Familienwappen einiger Fürstbischöfe als Herzschild in einem sonst territorialen Wappen. Eine Überprüfung der Datierungsmarginalien, vor allem auf Grund von einigen der dänischen Wappen und deren Vorkommen in Gelre, lässt eine Datierung des ganzen Wappenbuches oder wesentlicher Teile davon zu, die auf die 1430'er Jahre beschränkt ist.

Konstnärlig frihet kontra förlagan

Idé och principskisser kring ett vapen

Av Leif Ericsson

I min egenskap som heraldisk konstnär och som vapenmålare vid Kungl. Maj:ts Orden ställs man inför många svåra utmaningar både konstnärligt och grafiskt.

Man kan fråga sig om man har en konstnärlig frihet inom heraldiken? Jag anser att man har det. Med den friheten följer dock med ett stort ansvar. För att vårda ansvaret och även vårt heraldiska arv måste varje konstnär bestämma sig för på vilket sätt han arbetar. Jag menar att konstnären medvetet eller omedvetet med sitt temperament, stil och kunskap gör dessa val, jag föredrar att göra det *medvetet*.

I mitt arbete har jag ett antal principer som jag arbetar efter. Dessa grundsatser är inget som jag önskar att man ser som absoluta och kan således inte följas bokstavligen i alla situationer. De skall snarare ses som mina ledstjärnor inom den heraldiska konsten.

I mitt yrke som vapenmålare och konstnär så använder jag dessa principer dagligen. Jag utgår således i mitt resonemang från de svårigheter och utmaningar som uppstår vid målandet och skapandet av motiven för serafimersköldarna.

Mina egna grundprinciper:

- Tydlighet på distans
- Hedra den vapenförande
- Kraft
- Skönhet
- Precision

Tydlighet på distans

En av heraldikens grunder är att vapenbilden framställs tydligt för att kunna identifieras enkelt, även på distans. För mig gäller denna regel framför allt själva vapenbilden.

Då serafimersköldarnas vapenmotiv i stor utsträckning under de senaste 40 åren har utgjorts av nationernas riksvapen så kan denna regel vara svår att följa.

Innehållet i serafimerskölden är mer än bara vapenbilden. Dess grundform utgörs av en rektangulär kopparplåt med svart botten och vapenskölden i centrum, som omges av serafimerkedjan eller ordensbandet, oftast krönt med rangkrona eller en nationell symbol med ordenstecknet i kopparplåtens nedre kant. I kopparplåtens överkant målas eventuellt valspråket på vitt devisband med gyllene text.

Vid närmare studier av serafimersköldarna så ser man tydligt att devisband, serafimerkedjan och korset framställs naturtroget och detaljrikt. Detta gäller även rangkronan i vissa fall men det förekommer en betydligt större variation avseende grafisk formgivning och ”heraldisering” av dessa.

Följaktligen är mina regler avseende heraldiska val gångbara på vapenbilden i sig själv och endast på omgivande ting i begränsad omfattning.

Tydlighet är för mig en av de avgörande reglerna inom heraldiken och dess formspråk. Avgörande för tydligheten är färg-

valen och disponeringen av tinkturen på vapenbilden.

Det är för mig ingen tillfällighet att våra heraldiska färger och metaller ligger mycket nära elementarfärgerna inom färgläran. Enligt färglärans grunder så finns det 6 st. elementarfärger röd, gul, grön, blå, vit och svart och dessa kan inte vid närmare analys tolkas som någon av de andra elementarnyanterna. Med detta menas att man endast uppfattar en nyans när man studerar färgen noga.

Oftast krävs ett tränat öga för att avgöra det. Exempel är att elementargrön inte är blågrön eller gulgrön utan att ögat uppfattar endast grön. Just grön kan blandas av blå och gul men man kan inte uppfatta båda nyanserna samtidigt, dvs. man kan inte uppfatta en blågul grön nyans.

Nu är t.ex. heraldisk röd inte detsamma som elementarröd, den heraldisk röda innehåller små mängder blått. Detta innebär att den bryter annorlunda än elementarröd.

Jag är övertygad om att heraldikens ursprungsfärger är knutet just till färgernas kemi och hur de kompletterar varandra. Det är just det som gör att sköldarnas motiv blev tydliga på slagfältet och identifierbara på distans. Vi ser även elementarfärgerna inom andra sammanhang t.ex. trafikskyltar.

Den kunskap som finns avseende elementarfärger och hur de kompletterar varandra är viktiga regler att känna till för att kunna skapa tydlighet på distans.

Ytterligare en aspekt i detta ämne är också ländernas egen tradition och kultur. Svårigheten för mig som vapenmålare blir då att avväga mellan heraldiska traditioner och nationens eget val. Jag anser att vi skall sträva efter regeln om tydlighet i

vapenbilden dvs. färgval, tydligt avvägda tinkturer och ett kraftfullt formspråk. Det är också viktigt att respektera riksvapnets ursprungliga färgsättning. En landsman ska uppleva att deras vapen går att identifiera som sitt eget.

Just inom området ”tydlighet” kommer heraldiken i kontakt med andra formspråk så som t.ex. trafikskyltar och reklam. Det är mycket viktigt att man som heraldisk konstnär är medveten om det.

Aktiva konstnärer måste beakta detta i sitt formspråk för att inte kraften i ett vapen skall förgås eller förvanskas.

Innebörden av det är att man inte ska kombinera färger fel så att den heraldiska kompositionen missgynnas eller använder en formgivning som tappar i tydlighet.

Ett annat exempel är att man formger människa, djur och fabel på ett förlöjligande sätt eller i manierad stil. Ett av de tydligaste exempel jag känner till är Förbundsrepubliken Tysklands vapen som har råkat ut för det mesta genom tiderna. Se bildexempel.

Bild 1

Bild 2

Bild 3

I Tysklands fall så är det av yttersta vikt att framställa den heraldiska örnen så att den uppfattas som en kraftfull örn med bra kroppshållning, sträng blick och tydligt vingspann som väl fyller vapenbilden.

En annan viktig aspekt är att undvika en känsla av vägmärke eller skylt, man ser tydligt när t.ex. en människa blir stel eller övertydlig vilket ger ett ”dött” intryck.

Serafimersköld nr. 578. Storfurst Dimitrij av Ryssland, målad 2007-02-23, Leif Ericsson.

En trafikskylt behöver inte förmedla en känsla, det anser jag skiljer heraldiken från andra formspråk.

I dessa exempel kan det vara svårt att avgöra om det rör sig om en örn eller annan fågel.

Man ser också att örnen i bild 3 tappar i tydlighet, detta beror på de sirliga linjerna och överdrivet kurviga fjädrar präglade av renässansstil och sen 1800-tals formgivning.

I andra fall kan det röra sig om andra typer av dekorationer eller rena utsmyckningar inom vapenbilden vilket också förtar tydligheten.

När det gäller riksvapen så förekommer det att man har delstater eller provinssköldar i sitt vapen. I sig ser jag inga problem

med det, men rent konstnärligt så ser man att det skapas ett plottrigt intryck.

Detta problem har jag upplevt bl.a. med det ryska riksvapnet. Traditionellt så har serafimersköldarna avbildat "lilla" riksvapnet med svart dubbelörn på gyllene botten med hjärtsköld. Historiskt finns det flera alternativ. För att påvisa detta historiska arv så formgavs serafimersköld nr. 578 Storfurst Dmitrij av Ryssland med just dessa provinssköldar. Dessa är placerade inom örnens vingspann runt hjärtskölden.

Hedra den vapenförande

Att heder var något som våra förfäder hade i tankarna när de första vapnen skapades är inte svårt att förstå. Det är också det

Serafimersköld nr. 842. Drottning Rania av Jordanien, målad 2007-04-22, Leif Ericsson.

ursprunget som jag som heraldisk konstnär försöker påminna mig själv om.

De flesta riksvapen jag har träffat på har en symbolik som är medvetet vald. Den symboliken får inte försvinna i formgivningen av en ”modern” upplaga.

Det kan till och med vara så att man har möjlighet att förstärka symboliken genom ett tydligare formspråk.

”Att hedra”, menar jag i mitt fall ofta handlar om att beakta nationernas val och även förlagans formgivning. Serafimersköldar har i detta avseende varierat genom tiden.

Bengt Olof Kälde strävade efter att konsekvent endast måla den heraldiskt korrekta vapenbilden omgiven av Serafimerordens kedja och kors.

Den principen lever kvar i dag men är svår att hålla sig till när en nation helt avstår från heraldiska vapen och det finns flera exempel på detta, bl.a. för Jordanien, Frankrike och Thailand (Siam). I dessa fall menar jag att man måste se till respektive nation och från fall till fall formge en harmonisk serafimersköld.

Eftersom många riksvapen följs av en tydlig beskrivning av innehåll och symbolik så kan jag som konstnär finna vägledning inför mina val. Som ett exempel så kan vi studera Jordaniens val av riksvapen som inte egentligen är ett heraldiskt vapen. Jordaniens vapen innehåller tio tydligt beskrivna symboler:

Serafimersköld nr. 762. Prins Albert av Belgien, målad 1992, Bengt Olof Kälde.

1. Kunglig krona som symbol för kungadömet
2. Den röda färgen i tältet är en symbol för uppoffring
3. Den vita insidan är en symbol för folkets oskuld och renhet
4. Fanorna symboliserar det stora arabiska upproret
5. Pilgrimsfalken är en symbol för Muhammed Guds budbärare och representerar kraft, mod och värdighet
6. Den blå globen är en symbol för spridningen av Islam över världen
7. Den förgyllda skölden är en traditionell arabisk sköld som symboliserar beskyddet av lag och rättvisa
8. Palmbladen och vetekvistarna är en symbol för välstånd

9. Traditionella arabiska vapen, svärd, spjut och pilbåge till nationens försvar
10. Devisbandet är nationens valspråk med text
Till vänster: Kung Abdullah Bin Al Hussein
I mitten: Konungen av Hashemites kungarike av Jordanien
Till höger: Som ber om hopp och framgång genom Gud

Med denna beskrivning som grund anser jag att man som konstnär måste ta ställning till fördelningen av dessa "tinkture" och formgivningen av dessa.

Det blir också viktigt att sträva efter att återge en känsla av arabisk kultur och för att vapnet skall uppfattas som känne-

tecknande för just Jordanien. Grunden ”att hedra” sin bärare är gångbar även inom heraldiskt korrekta vapen.

Angivna och valda symboler är viktiga att värna och formge väl. Tänkvärt är återigen att en dålig formgivning kan förta vapnets känsla och kraft, se även tidigare stycke om tydlighet.

Som Serafimerordens vapenmålare så har man ofta tillgång till förlagor i så väl färg som text.

Viktiga frågor är att beakta hur vapenbilderna har utvecklats. Finns det en lång tradition inom nationen? Vilken typ av vapen är det? Används olika typer av nationella vapen.

I dag förekommer flera olika typer som är aktuella för serafimersköldar bl.a. heraldiska riksvapen, personliga heraldiska vapen för t.ex. presidenter och icke heraldiska symboler.

Kraft

För mig så är heraldiken en konstform som ska ge uttryck för kraft och passion. Det är det som skiljer heraldiken från andra ”strikt” grafiska formspråk som t.ex. vägskyltar. Som ett exempel kan nämnas att en vägs skylt har som syfte att förmedla en information som inte skall kunna misstolkas och där till på mycket kort tid.

Heraldiken menar jag har samma grund att vara tydlig men att också förmedla bärarens kraft och budskap.

Detta är i vissa fall mycket svårt att i ord förklara men när man står inför ett vapen som är kraftfullt och väl formgivet så är det mycket påtagligt. Med distinkthet och ett bra formspråk så kan man uppnå ”kraftfulla” heraldiska vapen.

En utmaning jag ställs inför är när en nation har ett vapen bestående av många fält, vilket också innebär att vapnet kan tappa både kraft och balans. I dessa fall är teknik och hantverk mycket viktigt. Som jag har sagt tidigare så är balans, färgval och formgivning viktiga moment. Detta gäller särskilt för att uppnå kraft i ett vapen.

I bildexemplet som jag tycker visar ett kraftfullt och talande vapen, notera lejonets blick, hållning och tyngd. Värt att notera är också hur pass väl tinkturen fyller vapenbilden.

Kraft är för mig inte bara att måla med raka linjer och tydliga gränser. Det är också en blandning mellan teknik, förmåga och val av material.

Skönhet

Skönhet inom heraldiken handlar många gånger om att välja former på vapenskölden och tinktur som är i harmoni med varandra. Inom vapenbilden finns en klar begränsning efter som skuggning och utsmyckning generellt inte skall finnas.

Men skönheten i själva vapenbilden skall inte för den sakens skull förringas. Det är viktigt att t.ex. fabeldjur eller mänskliga framställs med vackra drag och symmetri.

Vapensköldar kompletteras många gånger av hjälmprydnader, vapentält och rangkronor. I större eller mindre utsträckning heraldiseras dessa prydnader och kan ibland helt smälta samman konstnärligt med själva vapenbilden.

Som jag ser det kan man med fördel göra rika utsmyckningar runt vapenbilden för att förhöja skönheten av hela motivet.

Jag anser också att själva syftet med

dessas prydnader bottnar i det enkla faktum att man behövde ”smycka” sina vapensköldar mot bakgrunden av stilepokernas inflytande på den heraldiska formgivningen genom tiderna.

Som serafimermålare är det mycket vanligt att omgivande prydnader är detaljrika inte minst själva serafimerkorset och ordens stora tecken. Men observera att det förekommer ibland en rik utsmyckning av själva riksvapnet och även prydnader runt vapenbilden i dessa sammanhang. Det innebär då att kunna förena detaljerna så att hela kompositionen blir harmonisk. I vissa fall så utelämnas all utsmyckning runt vapenbilden för att helheten med ordenskedjan skall bli bra.

För serafimersköldarna så används ”lystertekniken” för att uppnå ett vackert resultat. Denna teknik innebär enkelt beskrivet att man lägger tunna lasyrer på metall dvs. slagmetaller. Effekten som skall uppstå är att underliggande metall skall lysa igenom färgskikten så att en skimrande lyster uppstår vid belysning av skölden. Detta kan i det närmaste jämföras med glasmåleri eller målning på emalj.

Effekten förstärks också med tunna linjer i kanten på vapenskölden och av vissa fält sk. ”High Lights”. Detta ser man när man studerar de äldre sköldarna noga.

Tekniken är klassisk och härstammar från 1700-talets serafimersköldar och återinfördes med Bengt Olof Kälde 1985. Det är en tidsödande process men det lönar sig att arbeta långsamt och noggrant.

Precision

Några av mina principer flyter in i varandra och innebär också till viss del att jag

upprepar eller förtydligar ämnet. ”Precision” är delvis komposition och ett tydligt formspråk men det handlar också om tekniken och penseldragen. I grunden så är det alltid ett stort krav på raka penseldrag och exakt formgivning. Att arbeta på metall och med förgyllning förstärker detta krav ytterligare.

Precision är för mig att vara stadig på handen och noggrann i mätning och formgivning. Ofta handlar det också om att kunna formge och komponera med olika grafiska former samtidigt.

Utifrån dessa grundinställningar eller principer kvarstår frågeställningen om konstnärlig frihet.

En stor del av de principer jag har talat om handlar om subjektiva bedömningar och enskildas ”känsla” för motiv och komposition. Det är för mig inspirerande att vi är olika i sinne och karaktär vilket också ger olika resultat när vi komponerar vapen.

Jag hoppas genom mina principer kunna uppnå en bra nivå i mitt utövande, men också att kunna inspirera andra till förnyelse och engagemang inom heraldiken. Den konstnärliga självständigheten är viktig men också krävande.

Mitt råd till utövande konstnärer är att hålla sinnet öppet för intryck och träna handen till hög precision. För mig kommer alltid själva skapandet och vapenbilden i första rummet.

Denne artikel er baseret på et foredrag holdt på den 4. nordiske heraldikerkonference den 4.–6. maj 2007 på Frederiksborg Slot i Hillerød.

Ditmarsken-allegori

Af Allan Tønnesen

Den 18. december 2006 bød Hendes Majestæt Dronning Margrethe II ansatte og andre af kongehusets forbindelser på et eftermiddagsarrangement med julegløgg og æbleskiver i riddersalen på Christiansborg Slot. Dronningen, Prinsgemalen, Kronprinsen, Kronprinsessen og den et år gamle Prins Christian havde her et par hyggelige og tvangfri timer med de ca. 600 gæster.

Til den gode stemning bidrog bl.a. Studenter-Sangforeningen, der sang udsættelser af en række kendte julesange. Inden deres optræden ventede sangerne – blandt hvilke artiklens forfatter befandt sig – i det såkaldte ”Danske Galleri” umiddelbart nord for Riddersalen. Her er der på væggen ind mod riddersalen anbragt en række meget store malerier fra 1600-tallet, alle med historisk-allegoriske motiver. Et af dem er af særlig interesse, idet det som hovedmotiv har et heraldisk emne.¹

I midten ses to mænd, den ene med en kejserkrone på hovedet samt scepter i hånden og Den Gyldne Vlies’ Orden om halsskjoldet, den anden med en bøjlekrone på hovedet, i øvrigt i antikke heltekostumer. Til højre for gruppen holder en page eller lignende det danske rigsvåben med de mange felter tvangsfrit grupperet omkring ”dannebrogskorset”, der deler skjoldet op i fire hovedfelter. Et enkelt skjold er dog tomt: midterskjoldet! Men det er der ved at blive rådet bod på, idet en våbenmaler eller anden hofembedsmand kommer ilende ind

fra forgrunden til venstre med det manglende skjold: Ditmarskens hvide rytter i rødt felt. Omkring de fire hovedpersoner sværmer en række figurer i mere eller mindre idealiserede dragter. Hele situationen har en højtidelig og næsten mytologisk karakter, og det er klart, at det er malet af en kunstner, der har behersket sit fag.

I nederste højre hjørne ses hans signatur: ”J. Ovens. F[ecit]”, og i nederste venstre hjørne holder en putto et skjold med en indskrift på tysk, der nøjere redegør for, hvad maleriet egentlig forestiller. Indskriften lyder:

*Der König, Fürsten und Prælaten,
Nach Rom aus andacht walfart thaten,
Auff Rotenburg die reis’erst ging
Da Keiser Friedrich ihn empfang
Gross ehr ist ihm aldar geschehn
Dittmarschen gab er ihm zurlehn,
Auch hat er Holstein ihm zum ruhm
Gemacht zu einem Fürstenthum.*

Maleren, Jürgen Ovens, er et velkendt navn. Han blev født i Tønning, formentlig i 1613, som søn af en købmand og har efter alt at dømme fået sin uddannelse i Nederlandene. I 1652 vendte han hjem til Tønning og blev udnævnt til fastlønnet, hertugeleg hofmaler. I 1654 var han med i følget, der ledsagede den gottorpske prinsesse Hedvig Eleonora til Sverige i anledning af hendes bryllup med kong Carl X Gustav, og han udførte her tre store malerier

Jørgen Ovens' maleri af situationen, hvor kejser Frederik III forlener kong Christian I med Ditmarsken 1474. Malet 1665. Oprindeligt på Gottorp Slot, nu opsat i "Danske Galleri", Christiansborg Slot.
Kaiser Friedrich III. befehlt den dänischen König Christian I. mit Ditmarschen in 1474. Gemälde von Jørgen Ovens, ursprünglich im Schloss Gottorf, heutzutage in "der Dänischen Galerie", Schloss Christiansborg, Kopenhagen.

Udsnit af Jürgen Ovens' maleri, der viser det danske kongevåben med det tomme midterskjold. Bagved anes skjolde med Norges og Sveriges våbener.

Das dänische Königswappen mit leerem Mittelschild. Ausschnitt des Gemäldes von Jürgen Ovens.

af brylluppet samt flere andre billeder. Fra 1657 til 1663 opholdt han sig i Amsterdam, hvor han bl.a. studerede Rembrandts kunst og udførte en række store billeder til Rotterdam, Haarlem og Amsterdam. I 1663 blev han kaldt hjem af hertug Christian Albrecht og slog sig ned i Friedrichsstadt. Her malede han til hertugen 11 store billeder af Holstens og de nordiske rigers historie, desuden portrætter, allegorier og alterbilleder. Han døde 1678 i Friedrichsstadt som en velstående mand.²

En henvendelse til Christiansborgs slotsforvaltning gav til resultat, at Jürgen Ovens ikke blot har malet det ovenfor beskrevne maleri, men også de øvrige, meget store

malerier som pryder væggen i Lange Galleri. Slottets inventarium omtaler dem på følgende måde:

- Ditmarsken overgiver sig til Frederik II 1559.
- Christian I hos kejser Friedrich under sin rejse til Italien 1474. Den tyske kejser ophøjer grevskabet Holsten til hertugdømme og indlemmer Stormarn og Ditmarsken i hertugdømmet.
- Hertug Johan Adolf af Gottorp vies til Frederik II's datter Augusta dagen efter at hendes bror, Christian IV, er blevet kronet til konge.
- Byen København overgiver sig til Frederik I.
- Hamborg hylder Christian IV.

Udsnit af maleriet visende Ditmarskens våben.
Das Wappen Dithmarschens. Ausschnitt des Gemäldes.

- Christian I modtager Den gyldne Rose af pave Sixtus IV.
- Hertug Adolf møder en løve ved det engelske hof 1568 (et mindre maleri opsat på vinduesvæggen).

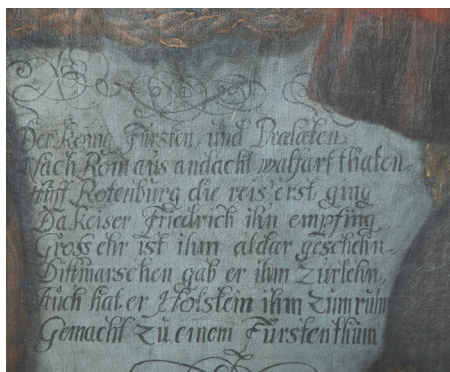
Christiansborg Slot er kun ca. 100 år gammelt, så de syv malerier fra 1600-tallet må være kommet et andet sted fra. Herom kunne slotsforvaltningen oplyse, at man i sin tid havde modtaget dem fra Frederiksborg Slot. Jürgen Ovens' biograf, Harry Schmidt, oplyser, at malerierne stammede fra Gottorp Slot, men efter 1850 blev overført til den kongelige samling på Christiansborg Slot i København og omkring 1880 kom til Frederiksborg Slot.³ Gottorp Slot blev i 1714 under Den store nordiske Krig overtaget af Frederik IV. Det lader til, at disse og andre malerier af Ovens er tilgået malerisamlingen kort efter Frederik VII's tronbestigelse, men blev overgivet til det i 1878 nyoprettede Nationalhistoriske Museum på det genrejste Frederiksborg

Slot. Herved undgik malerierne at blive ødelagt ved det andet Christiansborgs brand i 1884. Efter genopførelsen af Christiansborg er de så blevet opsat i galleriet, hvor de findes i dag.

Maleriet af indlemmelsen af Ditmarskens våben må være nr. 2 på slotsforvaltningens liste, og den udførlige omtale af maleriets motiv angiver klart den historiske situation. Kong Christian I (1448-81) aflagde undervejs på sin store "pilgrimsrejse" til paven i Rom besøg hos det tysk-romerske riges kejser, Frederik III (1440-93). Han fik her udvirket, at Stormarn og Ditmarsken blev lagt til grevskabet Holsten, der samtidig fik status af hertugdømme. Det er denne triumf, der i allegorisk form skildres af Jürgen Ovens.

Malerens historiske grundlag for billedrækken skal have været Adam Olearius' *Kurtzer Begriff Einer Holsteinischen Chronic*, der netop var blevet trykt i Slesvig i 1663. Det viser sig imidlertid, at Olearius i omtalen af kongens møde med kejseren i alt væsentligt er en oversættelse af Arild Huitfeldts *Danmarks Riges Krønike*, hvis bind om Christian I blev trykt i 1599. Huitfeldts skildring (s. 236f) lyder således:

"Den 8 Februarii kom Kongen met for[skref]ne Herrer og Førster, Prælater oc Adel til Rothenburg paa Tauberen, hvor Keyser Frederich sende imod hannem i Marcken hans Søn Maximilian met Churførster oc andre Førster, hand haffde hos sig ved Fem Hundrede Heste, oc lod hannem met Keyserlig Pract vndfange. Der bleff hand hos Keyseren vdi Siu Dage oc talede met hannem om atskillige Handel. Ibland andet sagde Kongen Keyseren, at

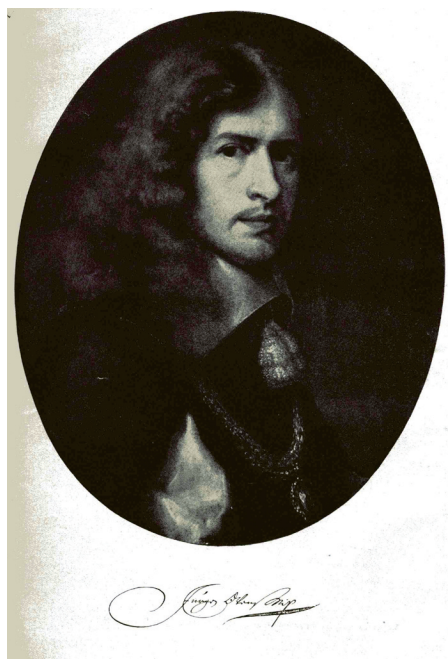
Udsnit fra maleriets nederste venstre hjørne med den versificerede billedtekst.

Der versifizierte Bildtext in der unteren, linken Ecke des Gemäldes.

der vaar it Folck i det Rommerske Rige, hart hos hans Førstendømme liggendis, kaldedis de Dytmersker, som vaare omliggendis Naboer meget skadelig, oc vaar ingen vndergiffuen. Oc begærede aff Keyseren, at hand aff sin Keyserlig Mact vilde giffue hannem samme Folck, effterdi det vaar icke gaat, at it Folck skulde leffue vden Hoffuet oc Første. Begærede oc, at hans Keyserlige Maiestat naadigste vilde aff disse Tre Lande, Holsten, Stormarn oc Dytmersken, gjøre it Hertugdom.

Keyseren besuæret sig intet der vdi, beuilget Kongens Begæring, forlænte hannem Dytmersken, gjorde aff disse Tre Greffueskab it Hertugdom, oc forlænte Kongen det, Effter som den Gyldene Bulla, hannem aff Keyserlige Maiestat oc met andre beseglede Churførstelige Breffue der paa giffuen ere, det vduiser.”⁴

Et par sider længere fremme (s. 248ff) aftrykker Huitfeldt selve kejserens brev i dets fulde og omstændelige ordlyd.⁵

Jürgen Ovens' selvportræt fra familien Ovens' epitaf i Tønning kirke.

Selbstbildnis von Jürgen Ovens. Epitaph, Tønning Kirche.

Men som bekendt blev Ditmarsken ikke nogen succeshistorie for de dansk-norske konger. De frie marskbønder nægtede at lade sig kue, og den overhøjhed, som kongen havde fået overdraget af kejseren, lod sig ikke uden videre virkeliggøre. Ditmarskerne klagede til paven, som gav dem medhold, og i 1481 tog kejseren sin forlening tilbage.⁶ I februar 1500 drog Christian Is søn og efterfølger, Kong Hans, sammen med sin bror, hertug Frederik, og en stor hær af lejetropper og adelsherrer mod de genstridige ditmarskere. Men den langt overlegne hær led et forsmædeligt nederlag mod bønderne, som åbnede for

sluserne i det lavtliggende land, hvorved den tungt rustede hær sad fast i dyndet, mens ditmarskerne ved hjælp af deres springstave let kom omkring og kunne rette dødbringende angreb på den. Halvdelen af hæren omkom i det kolde vand, og de fyrstelige herrers ambitioner var knust for lange tider.

Først med Frederik II blev det ømme punkt, Ditmarsken, taget op igen. Sammen med sine farbrødre, hertugerne Adolf og Hans, rykkede kongen i 1559 ind i landet med en hær ledet af Johan Rantzau. Denne gang lykkedes det; bønderne blev slået under et blodigt slag ved Heide, og efterfølgende blev landet delt mellem de tre krigsherrer.

Hvad den heraldiske side af sagen angår, falder det i øjnene, at der er noget, som ikke stemmer. Selve pointen i billedet, Ditmarskens våben, er i modstrid med den historiske situation, som den fremgår af Huitfeldts Krønike, nemlig at både Stormarn og Ditmarsken skulle lægges ind under Holsten, der af samme grund blev ophøjet til et fyrstendømme. Med andre ord skulle der ikke være noget våben for hverken Ditmarsken eller Stormarn. Men Ditmarskens våben er det, som hele billedet handler om, og Stormarns svane anes også nederst i 3. felt.

Men der er andre unøjagtigheder. De Venders lindorm har fået forkerte farver, rød i hvidt felt, fejl for guld i rødt felt, men den var faktisk indtil 1556 guld i blå felt. Det samme er tilfældet med Oldenborgs våben, hvor de to røde bjælker i guld er blevet til to guld bjælker i rødt. I øvrigt fortøner en del af indholdet af hovedskjoldets tredje felt sig bag skyggen af kongens hånd.

Den mest iøjnefaldende mangel ved dette kongevåben er, at den norske løve ikke er med. Men det skyldes, at maleren har anbragt separate skjolde med såvel Norges våben som Sveriges våben bag ved det danske våben. Det svenske er kvadre-ret med de tre kroner og folkungeløven. Der er også et midterskjold, men indholdet er skjult. Man tør næsten ikke tænke på, hvad maleren har forestillet sig at det skulle vise.

Christian I anvendte i årene 1460-80 et segl med et korsdelt skjold og følgende skjoldmærker: 1: Danmark, 2: Sverige (tre kroner), 3: Norge, 4: firdelt med Slesvigs to løver i 1. og 4. felt og Holstens nældeblad i 2. og 3. felt. Midterskjold: Oldenborg. Desuden førte han en variant, hvori der også er et felt med de Venders lindorm.⁷

Christian I havde i sit kongevåben ikke felter for Stormarn og Ditmarsken, men lod i fuld overensstemmelse med det kejserlige brevs ordlyd disse landområder være repræsenteret af det holstenske nældeblad. Hans søn og efterfølger, Kong Hans, optog imidlertid fra ca. 1476 (som udvalgt konge, dvs. tronfølger) Stormarn i kongevåbenet, hvor det siden er blevet til og med Frederik IX.⁸

Ditmarskens rytter kom først ind i det danske kongevåben efter den endelige sejr over det besværlige folk i 1559. Ældste bevarede fremstilling er på et trykt beskyttelsesbrev ("Salve Guardie") fra 1563. Her som på flere gengivelser af kongevåbenet fra Frederik II's tid (og enkelte fra Christian IV's tid) er våbenet for det nyerebrede land anbragt på hjerteskjoldets fornemme plads.⁹ Senere fik det en mere beskeden plads i hovedskjoldets 4. felt, og endnu

"Salve Guarde"-gengivelsen af Frederik II's våben med den første kendte forekomst af Ditmarskens våben som midterskjold, 1563. Riksarkivet, Stockholm.

Erstes bekanntes Vorkommen eines Wappens für Dithmarschen als Mittelschild im Königswappen Frederiks II. "Salve Guarde" 1563. Reichsarchiv, Stockholm.

senere i midterskjoldets 3. felt, hvor det forblev, indtil det helt forsvandt i 1972. Med hensyn til våbenets placering er Jürgen Ovens altså i overensstemmelse med de ældste kongevåbener, hvori Ditmarsken optræder. Men de er rigtignok næsten 90 år yngre end den episode, som han skildrer.

Jürgen Ovens er en fremragende maler, og hans Ditmarsken-allegori er flot og effektivt udført, helt i barokkens noget svulstige stil, hvor fyrster ikklædes antikt

helteudstyr og nærmest ophøjes til guders ligemænd. Der er ingen tvivl om, at bestilleren, hertug Christian Albrecht, har været godt tilfreds med skildringen, som vel har skullet tjene som en dokumentation af hans rette besiddelse af en del af Ditmarskens område. Og på samme måde har Frederik IV vel set på fremstillingen, da den kom i hans eje som krigsbytte.

Men hvad heraldikken i maleriet angår, må det erkendes, at den lader meget tilbage at ønske, idet den i bund og grund er uden

forbindelse med de historiske kendsgerninger. Det mest graverende er set med en heraldikers øjne, at maleren lader Ditmarskens rytter galopere ind på den historiske scene, ca. 90 år før det skete i virkeligheden. Men bortset fra det er maleriets motiv effektivt og pointen umiddelbart forståelig.

Det er langt fra første eller eneste gang, at kunstnere har ladet hånt om de heraldiske realiteter, når det har tjent til at tydeliggøre det politiske ærinde, der ofte ligger i en sådan skildring. Et andet, nylig fremdraget eksempel er serien af tapeter (gobelin), som den nederlandske maler Hans Knieper i 1570'erne udførte for Frederik II. Her er hver konge udstyret med et våben, som skal illustrere de territoriale landvindinger (eller tab!), der fandt sted i den pågældende konges tid – helt uden smålig skelen til det våben, han i virkeligheden førte.¹⁰ Som på så mange andre områder kan man endnu engang fastslå, at overdrivelse fremmer forståelsen.

Til ovenstående redegørelse skal tilføjes et par kommentarer:

Det er ovenfor anført, at Jürgen Ovens i sin egenskab af hertug Christian Albrechts hofmaler udførte 11 store billeder af Holstens og de nordiske rigers historie. Det er oplagt, at det billede, som for nemheds skyld kan kaldes "Ditmarsken-allegori", er et af dem. Det samme gælder de seks andre store lærreder, der er opsat i "Danske Galleri" på Christiansborg. Men hvad med de resterende fire i serien?

Ifølge Harry Schmidt¹¹ skulle det dreje sig om:

1. Grev Didrik den Lykkelige af Oldenburgs grav.
2. Hertug Adolf af Schauenburg giver af-

kald på den danske krone og foreslår i stedet sin nevø Christian af Oldenburg 1448.

3. Kong Christian Is Apoteose.
4. Hertug Adolf af Gottorp modtager Hosebåndsordenen 1568.

Forespørgsler til Museet på Koldinghus, Christiansborgs slotsforvaltning og Det nationalhistoriske Museum på Frederiksborg har givet til resultat, at nr. 1 indgår i Frederiksborg Slots permanente udstilling, nr. 2 er deponeret på Sønderborg Slot, nr. 3 findes i Museet på Koldinghus, mens nr. 4 indgår i Christiansborgs faste udsmykning i "Svenske Galleri". Alle malerierne bortset fra nr. 3, Kong Christian Is Apoteose, tilhører Frederiksborgmuseet.

Selve emnet for denne artikel, Ditmarskens ryttervåben, behøver også en kommentar, for det har lokalt givet anledning til store meningsudvekslinger.

Efter i århundreder at have ført en stilfærdig tilværelse blev ryttermotivet i 1920'erne genstand for en diskussion om, hvorvidt det kunne anses for et passende mærke for landsdelen, sikkert ikke uden forbindelse med den opblomstring som nationalstattanken fik på Versailleskonferencen efter 1. Verdenskrig. Nogle hævdede, at rytteren repræsenterede Frederik II's hær, som erobrede Ditmarsken, og at den altså var et sindbillede på landets underkastelse, mens andre anfægtede dette synspunkt. Ryttervåbenet blev dog bevaret, ja, det blev endda til to, da begge de to Ditmarsken-kredse (Syd- og Nord-) i 1948 efter Forbundsrepublikkens oprettelse antog hver sin udgave af ryttervåbenet.

I oktober 1997 holdt Nils G. Bartholdy et foredrag i domkirken i Meldorf, hvori

Udsnit af "Salve garde"-våbenet visende Ditmarskens våben, den rustningsklædte rytter. Bemærk korset på brystharnisket, der støtter teorien om, at rytteren i virkeligheden er Sankt Jørgen.
Ausschnitt des "Salve Garde"-Wappen mit dem Dithmarscher Reiter. Das Kreuz auf dem Brustharnisch unterstützt die Theorie, der Reiter sei eigentlich Sankt Georg.

han udkastede den teori, at rytteren ikke er nogen almindelig rytter, men i virkeligheden skal opfattes som Sankt Jørgen, der med sit sværd bekæmper ondskaben. Det fik diskussionen til at blusse op igen, og argumenterne for og imod Bartholdys teori blev fremført i en række artikler, ja, der blev i 2004 ligefrem udgivet en bog, hvori tilhængere og modstandere fremførte deres synspunkter.¹²

Det omstridte våben eksisterer dog fortsat, og til gunst for dets fortsatte opretholdelse tjener vel, at det efterhånden har opnået en ganske anselig ælde, om end det

ikke er helt så gammelt, som Jürgen Ovens ville gøre det.

Noter

1. Gengivet i Carsten Porskrog Rasmussen, Inge Adriansen og Lennart Madsen (red.): *De slesvigske Hertuger*. 2005, s. 58.
2. Dr. Harry Schmidt: *Jürgen Ovens. Sein Leben und seine Werke*. Kiel 1922; Martin B. Djupdræt: *Die Inszenierung der Gottorfer Geschichte durch Jürgen Ovens. Der Zyklus von Historiengemälden aus Schloss Gottorf*. Nordelbingen Vol. 70, 2001, s. 25–49.

3. Harry Schmidt, s. 163 ff.
4. Arild Huitfeldt: *Danmarks Riges Krønike. Christian Is Historie*. 1599. Fotografisk genoptryk København 1977, s. 236 f.
5. Huitfeldt, s. 248 ff.
6. Joh. Steenstrup, Kr. Erslev, A. Heise, V. Møllerup, J.A. Fredericia, E. Holm, A.D. Jørgensen: *Danmarks Riges Historie III*. København [1896-1907], s. 67; *Schultz' Danmarks historie II*. Red. Af Aage Friis, Axel Linvald og M. Mackeprang. København 1951, s. 305.
7. Henry Petersen: *Danske kongelige Sigiller samt sønderjyske Hertugers og andre til Danmark knyttede Fyrsters Sigiller. 1085–1559*. Udg. af A. Thiset. København 1917, nr. 79 og 80.
8. I et foredrag i Heraldisk Selskabs Københavnsafdeling i foråret 2007 har Nils G. Bartholdy fremsat den teori, at det var dronning Dorothea, der stod bag optagelsen af et våben for Stormarn i sønnens våben.
9. Peter Bondesen: *Frederik II's rigsvåben fra ca. 1563*. Heraldisk Tidsskrift nr. 36. Oktober 1977, s. 279–284.
10. Ulrik Reindel: *Kronborgtapeternes kongevåbener og striden om de Tre Kroner*. Heraldiske Studier nr. 4. Udkommer i 2008.
11. Harry Schmidt, s. 163 ff.
12. Reimer Hansen, Wolf Dieter Könenkamp, Frank Trende: *Das Dithmarscher Reiterwappen*. Herausgegeben vom Verein für Dithmarscher Landeskunde. V. Boysens Buchverlag 2004. Heide; Nils G. Bartholdy: *Dannebrog und Dithmarschen – Anmerkungen zum Dithmarscher Reiterwappen*. Dithmarschen – Landeskunde – Kultur – Natur. Heft 2. Juni 1998. S. 26-29; Nils G. Bartholdy: *Die Heiligkeit des Dannebrogskreuzes in Flagge und Wappen*. Actes du Xe Colloque international

d'Héraldique. München 1999, s. 242–53; Reimer Hansen: *Der Heilige Georg und das Dithmarscher Reiterwappen*. Dithmarschen – Landeskunde – Kultur – Natur. Heft 2. Juni 2005, s. 41–60.

Zusammenfassung

In den 1660er Jahren produzierte der in Tønning geborene Maler Jürgen Ovens eine Serie von sehr grossen historischen Gemälden für Herzog Christian Albrecht zu Gottorf. Sieben der Serie sind heutzutage Teil der festen Ausschmückung des Schlosses Christiansborg, Kopenhagen.

Eines der Gemälde zeigt König Christian I. von Dänemark, der von dem deutschen Kaiser Friedrich III. zu Rothenburg ob der Tauber 1474 die Erhebung der Grafschaft Holstein zu einem Herzogtum und die Beilehnung mit Dithmarschen empfängt. Der Auftritt ist von dem dänischen Historiker Arild Huitfeldt beschrieben und danach von Ovens gemalt. Die allegorische Herstellung zeigt die beiden Hauptpersonen und eine Menge von Nebenpersonen. Zentral in der Komposition ist das Wappen Dänemarks. Der Mittelschild ist aber leer! Er soll doch sofort ausgefüllt werden, denn ein Hofbeamter eilt hervor mit dem Wappen Dithmarschens: ein weisser Reiter in rotem Feld. Das Wappen ist zwar erst nach der Eroberung Dithmarschens 1559 geschaffen worden und ist also ein Beispiel der nicht unbekannten Neigung der Künstler dieser Zeit heraldische und andere Themen zu verändern, um die künstlerische oder politische Absichten zu verdeutlichen.

Bomærker på Drejø

Deres udvikling ved deling af øens gårde i 1600-tallet

Af Michael Dupont

Bomærker

Fra middelalderen kender vi med sikkerhed til eksistensen af de såkaldte bomærker. Bomærker er simple figurer, der i deres form kan minde om runer. De blev brugt til at repræsentere en person og til at angive et ejerforhold. Man kunne bl.a. sætte sit bomærke på sine ejendele eller nederst på en kontrakt i stedet for sit navn. De var mest udbredte på landet, hvor de først gik af brug i begyndelsen af 1800-tallet. Her knyttede det enkelte mærke sig oftest til en ejendom og dermed dens husfader og øvrige beboere.¹

Drejø

En lokalhistoriker har engang skrevet om bomærkerne på Drejø, en ø i det sydfynske øhav, at ”En vis lighed mellem to bomærker kan måske tydes som tegn på, at to brødre ved deling af faderens gård har fastlagt deres bomærker med en vis lighed, f.eks. spejlvendte, men det beror nok blot på et gæt.”² Fra Drejø findes et udmærket kildemateriale til sognets historie i 1600-tallet, og det lader sig faktisk påvise, at to bomærker, der næsten er identiske, stammer fra et fælles forlæg.

Ifølge den fynske biskop, Jacob Madsen, lå der 13 gårde på Drejø i 1588.³ Øen var krongods indtil 1667, hvor den blev solgt til Egeskov. I løbet af 1600-tallet blev dens gårde delte, og ved indgangen til det

18. århundrede var de 13 helgårde blevet til 26 halvgårde. På Drejø havde hver gård sit eget bomærke. De blev stadigvæk brugt i nyere tid, bl.a. ses de ristet i sten ved indkørslen til flere af øens gårde, og i 1923 rejste man i Drejø By en sten til minde om landsbyfællesskabet, hvorpå alle gårdenes bomærker blev indhugget.⁴

Det har ikke været muligt at følge alle 26 bomærker tilbage til deres udgangspunkt. For det første kender vi ikke alle de oprindelige 13 bomærker, og dernæst er der store fejlmarginer i det benyttede materiale, hvilket betyder, at det i nogle tilfælde vil være for usikkert at drage brugbare konklusioner.

Kilder

Man finder bomærker på flere dokumenter i Drejø Pastoratsarkiv, nemlig på præsten Niels Christophersens kaldsbrev dateret 2. maj 1632 (8 bomærker), på en købskontrakt dateret 11. januar 1664 (3 bomærker) og på en tiendekontrakt dateret 28. september 1664 (8 bomærker).⁵ De to kontrakter er skrevet på samme dokument. Man har desuden et bræt med bomærker bevaret fra fællesskabets tid, nemlig Bysens Bræt, der bærer årstallet 1776. En bomærkekæp kendes desuden fra Borreby i Skåne med årstallet 1757; men generelt må de i dag regnes for at være sjældne.⁶

Bysens Bræt blev brugt af oldermanden til at holde regnskab over, hvem der havde brudt byloven. Når en gårdmand ikke havde fulgt fællesskabets regler, satte oldermanden en kridtstreg ud for lovbrøderens bomærke. Bomærket repræsenterede i denne sammenhæng ejendommen og dermed gårdmanden og hans tilhørsforhold til sin bopæl. På brættet ses bomærkerne for øens 26 gårde samt præstegården, så her får vi altså et udmærket overblik over øens bomærker (se illustrationen). To nyere brædder med øens bomærker stammer fra 1888 og 1972 og findes endnu på øen.⁷

Metode

I sin bog, *Helsingørs bomærker*, sammenligner Allan Tønnesen bl.a. borgernes navne og bomærker for at påvise et evt. slægtskab og udvikling af mærkerne.⁸ Denne metode er kun mulig, når et bomærke repræsenterer en person og ikke en

Ill. 1. Bysens Bræt fra Drejø, dateret 1776. Oldermanden holdt vedtægtsbrættet med den ene hånd, mens han støttede det på sin fod. Den anden hånd brugte han til at sætte kridtstreger med ud for bomærkerne for at angive, når bønderne havde brudt byloven. Oldermanden skulle som den eneste kunne "læse" mærkerne korrekt. Derfor vendte de rigtigt i hans synsvinkel, når han holdt brættet og så ned ad det, mens de for tilskuerne vendte på hovedet.

Village Board from Drejø, dated 1776. The master of the guild would hold the board with one hand, while he supported it on his foot. He used the other hand to make markings with chalk next to the house marks to show when farmers had broken the local law. The master of the guild was the only one who had to read the markings correctly. That is why the board appears to be turned upside-down to the viewer, though it would look right when viewed as described.

ejendom. I nogle tilfælde vil ejendommen blive i familiens eje, så et ejendomsmærke kan blive forvekslet med et personmærke.

På Drejø har det derfor først og fremmest været nødvendigt at se på øens ejendoms historie for at kunne bevise bomærkernes herkomst. Ved at følge to halvgårdes historie tilbage til den oprindelige helgård vil man – såfremt man kender helgårdens bomærke – kunne påvise en udvikling og sammenhæng i de tre bomærker. En af fordelene ved bomærkerne er dermed også, at man kan bruge dem til at kontrollere, om ejendoms historien er korrekt. Hvis der er en lighed mellem bomærkerne, tyder det netop på, at den mellem liggende række af gårdmænd er rigtigt rekonstrueret.

Ejendoms historie

Otto Jonasens bog, *Drejø "øen midt i verden"*, indeholder et ejendomsregister, hvor hver af øens gårde føres tilbage til 1690'erne.⁹ I matriklen af 1844 fik hver ejendom et fast matrikelnummer; men før den tid kan det være svært at udarbejde en gårds historie. Ved ejendoms overdragelser nævnes den gamle og nye fæsters navn i fæsteprotokollerne og kun ved systematisk at se på navnesammenfald, kan man fastslå en sammenhæng i rækken af gårdmænd.¹⁰ Det vanskeliggøres yderligere af, at mange personer på landet bar de samme navne, fx Hans Hansen, Hans Jensen osv. Selv om man inddrager andre kilder, som bl.a. kirkebøger og skifter, så er det let at begå fejl. Og hvis det sker, betyder det, at resten af ejendommens historie vil være forkert.

Eftersom gårdene på Drejø blev delte i

løbet af det 17. århundrede, har jeg måttet rekonstruere øens ejendoms historie tilbage til århundredets begyndelse. Som kilde har jeg benyttet lens- og amtsregnskaberne, da der ikke findes fæsteprotokoller bevaret fra denne periode.¹¹ Her finder man lister over sognenes gårdmænd i forbindelse med skatter. Ved at sammenligne disse lister fra år til år, vil man kunne se, når der sker en ændring i rækken af gårdmændenes navne. Denne ændring tyder på, at en gård er blevet afhændet, og på den måde kan man kortlægge ejendommens historie. På en aftegning af et kort over Drejø By fra 1792 har jeg indsat gårdenes matrikelnumre fra matriklen af 1844 samt deres bomærker.¹² Det er tydeligt at se, når to gårde, der ligger ved siden af hinanden, næsten har samme bomærke, at de oprindeligt må have været én gård med eet fælles bomærke. Det er dog gætterier, som først kan bevises, når ejendoms historien granskes. I det følgende vil jeg behandle fem af de oprindelige 13 gårdes bomærker samt præstegårdens. Ejendommenes navne vil ofte stamme fra 18- og 1900-tallet. Jeg har indsat de fem helgårdes bomærker i en tabel og vist udviklingen fra helgårds- til halvgårdsmærker (se illustrationen).

Hans Erichsens gård (12) og Østre Skovgård (13)

Da Bysens Bræt blev lavet i 1776, var Hans Hansen fæster af den ejendom, der i dag kendes under navnet *Hans Erichsens gård*. Hans Hansens nabo, Niels Nielsen, besad *Østre Skovgård*, hvis navn hører til tiden efter, at den blev udflyttet fra Drejø By til et område kaldet Skoven. De to gårde var oprindeligt en helgård. Helgår-

den blev delt i to halvgårde mellem 1672 og 1678. Den sidste fæster, der besad helgården, hed Jens Jacobsen. I 1664 tegnede han sit bomærke på en tiendekontrakt. Når vi sammenligner dette bomærke med de to halvgårdes, så ser vi, at det oprindelige ejendomsmærke fortsatte med at blive brugt af den ene af gårdene. Den anden gård fik i stedet et nyt bomærke, som mindede om helgårdens.

Strandager (14) og Den gamle sognefogedgård (16)

I 1776 var *Strandager* fæstet af Niels Josephsen, og naboen på *Den gamle sognefogedgård* hed Peder Lassen. Det oprindelige bomærke, der stammer fra den tid, de to ejendomme var en helgård, findes på præsten Niels Christophersens kaldsbrev fra 1632. Det år bevidnede gårdmanden, Hans Madsen, det nye præstekald med sit bomærke i papirsegl.

Til forskel fra halvgården, *Hans Erichsens gård* (12), der vedblev at føre det oprindelige helgårdsmærke, så fik begge halvgårde et nyt bomærke. Dog lagde de sig i deres udformning meget op ad udgangspunktet, og det er da også tænkeligt, at *Strandagers* mærke oprindeligt var identisk med helgårdens.

Kokgården (15) og Jeppelunden (17)

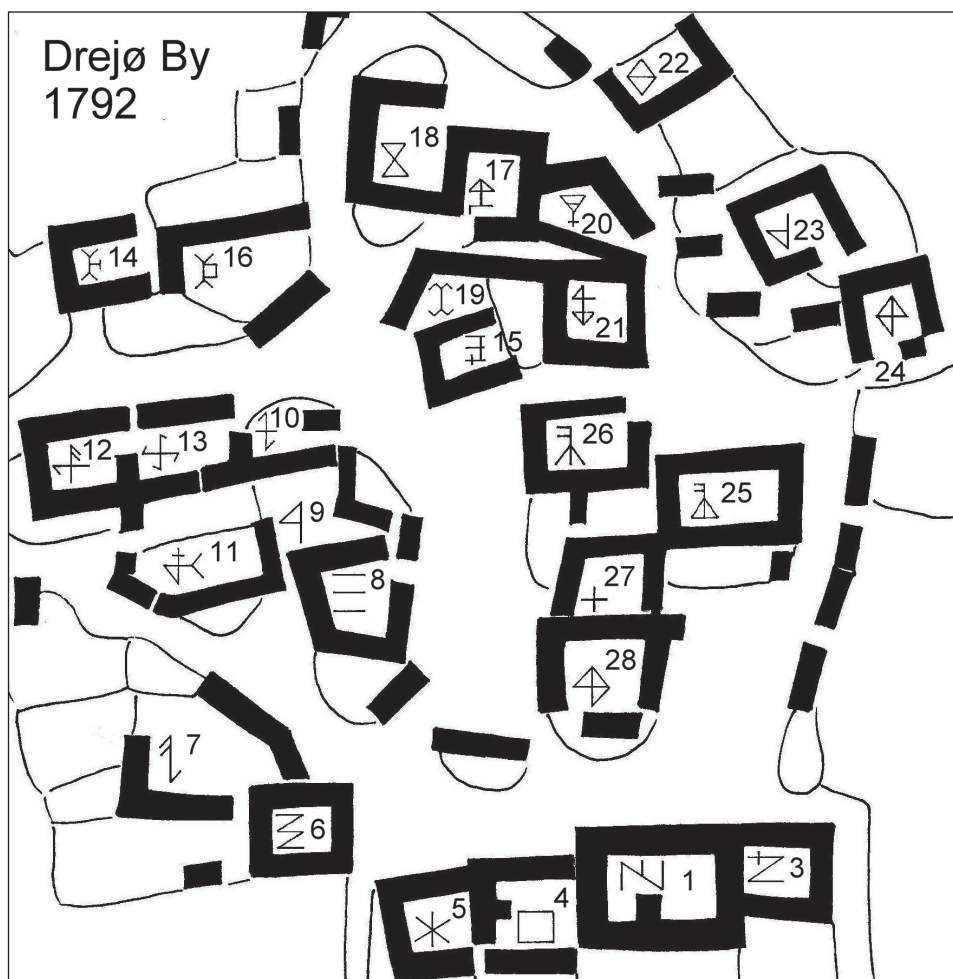
Kokgården var i 1776 fæstet af bonden Peder Hansen Kock og *Jeppelunden* af Hans Hansen. Deres oprindelige udgangspunkt var (måske) en helgård, der i sidste halvdel af 1600-tallet var fæstet af bonden, Niels Hansen. I 1664 bevidnede han med

sit bomærke indgåelsen af en tiendekontrakt. Niels Hansen var i øvrigt den sidste gårdmand på Drejø, der delte sin gård. Det skete først ca. 1695.

Som det fremgår af kortet, er problemet med de to halvgårde, at de fysisk ikke ligger op ad hinanden. *Kokgårdens* bomærke er tydeligvis relateret til helgårdens, så her er umiddelbart ingen tvivl om, at ejendomshistorien må være korrekt. Ved delingen har en af halvgårdene videreført det gamle bomærke, nu blot spejlvendt og roteret. Den anden halvgård, *Jeppelunden*, volder imidlertid problemer. Den er ikke nabo til *Kokgården*, og bomærket minder ikke direkte om helgårdens. Derfor er der grund til at tro, at denne ejendoms historie kan være forkert. Jeg har undersøgt de steder, hvor der kan være uoverensstemmelser, men forgæves. Eksemplet viser, hvor svært det kan være at lave ejendomsundersøgelser, og hvordan bomærkerne og i denne sammenhæng gårdenes placering kan være med til at sætte spørgsmålstejn ved undersøgelsens rigtighed. Det er også muligt, at gårdene hang sammen i 1600-tallet, og at den ene ejendom senere blev flyttet. Det er dog lidet sandsynligt.

Sognefogedgården (18) og Nyager (19)

Da Bysens Bræt blev lavet i 1776, var *Sognefogedgården* fæstet af Rasmus Mortensen og naboejendommen, *Nyager*, af Anders Christensen. Den sidste gårdmand, der fæstede den oprindelige helgård, var Jens Hansen Kock. Jens Hansen Kock overtog ca. 1658 sin fader Hans Lauritsen (Kocks) helgård. Først i 1665 ses det, at gården er blevet delt i to og nu fæstes både

Ill. 2. Drejø by med angivelse af gårdenes bomærker og matrikelnumre. Forlægget til gårdenes beliggenhed er et kort fra 1792, der opbevares i Landsarkivet i Odense.

The village of Drejø with indications of the house marks of the farms and the title numbers. The original is a map from 1792, which is kept at the Regional Archive in Odense.

af Jens Hansen Kock og (unge) Hans Peder-
sen. Hvornår denne deling skete fremgår
ikke præcist, og derfor kan gården allerede
være delt i 1664, da Jens Hansen Kock

forseglede en kontrakt med sit bomærke.
Bomærket behøver derfor ikke at være den
oprindelige helgårds. Hvis mærket imid-
lertid hører til denne ejendom, fortsatte en

af halvgårdene med at bruge det gamle bomærke. Lignende tilfælde ses også ved *Hans Erichsens gård* (12) og *Kokgården* (15).

Christoffer Mortensens gård (25) og Brolykke (26)

I 1776 var *Christoffer Mortensens gård* fæstet af Hans Pedersen og naboejendommen, *Brolykke*, af Christen Nielsen. De to gårde var oprindeligt en helgård, der omkring 1665 blev delt. Helgårdens bomærke kendes fra præsten Niels Christophersens kaldsbrev fra 1632, hvor bonden Rasmus Rasmussen forsegledede med sit mærke. Ligheden mellem det ældste og de to senere bomærker er åbenlys. Som ved flere af de øvrige drejøske gårde videreførte en af halvgårdene det gamle mærke. Det var sædvane og mest praktisk. Dog ses begge halvgårdsmærker at være spejlvendte i forhold til helgårdens bomærke.

Præstegården (1) og Skovgård (3)

Den ældste afbildning af præstegårdens bomærke findes på en ligsten i Drejø Kirke, som blev lagt over præsten, Niels Christophersen (død 1662). Bomærket repræsenterer præstens tilhørsforhold til præstegården og stammer formentlig fra øens første præst, Niels Hansen, der blev ansat i 1535 - samme år som kirken stod færdig. Det er et initialbomærke og kan tydes *N. H.*, altså Niels Hansens initialer. Hvad angår bomærkets højre del, så må det oprindeligt have været et kors. Det var udbredt, at gejstlige embedsmænd medtog et kors i deres bomærker for at vise deres

relation til kirken. Det ser vi også i provsten for Sunds Herreds provsti Claus Juuls bomærke, der findes på Niels Christophersens kaldsbrev.¹³ På Bysens Bræt fra 1776 har præsten Niels Hansens oprindelige bomærke forandret sig så meget, at det ikke længere er tydeligt at se, at det engang var et initialmærke. Hver præst på øen kan åbenbart tænkes at have ændret lidt på præstegårdens bomærke, når de overtog embedet. Modsat de øvrige bomærker på Drejø, har præstegårdens mærke ændret sig radikalt.

Præstegårdens nabo i 1792, da byens ejendomme blev indtegnet på et kort, var *Skovgården* (3), der i 1800-tallet blev udflyttet til Skoven. *Skovgårdens* bomærke ligner på flere punkter præstegårdens. Det forestiller et *N*, der ligger ned (*Z*), og i højre side af *N*'et ses der som på præstegårdens bomærke et kors. Halvgården blev fra omkring 1678 fæstet af præsten Niels Christophersens søn, gårdmanden Christopher Nielsen. Mellem 1662 og 1664 købte præsten, Christen Frørup, en halvgård af bonden, Peder Clausen, for at udvide præstegårdens bygninger.¹⁴ Peder Clausen ses i 1658 at være fæster af en helgård, så måske kan den anden halve gård senere være blevet solgt til præstesønnen, Christopher Nielsen. Måske har Christopher Nielsen pga. sit tilhørsforhold til præstegården valgt at bruge et lignende bomærke. Hans far havde benyttet præstegårdens mærke i sit virke som øens sjælesørger, og *Skovgårdens* bomærke kan derfor oprindeligt have været Christopher Nielsens personmærke, afledt af præstegårdens ejendomsmærke. Det er også tænkeligt, at hans far, Niels Christophersen, førte to bomærker, nemlig præstegårdens

samt sit eget personlige. *Skovgårdens* mærke kan nemlig også tydes som *N* et i Niels (Christophersen). I så fald arvede sønnen faderens bomærke. Men det er gæsterier.

De øvrige gårde

To andre gårde, der oprindeligt hørte sammen, var *Strangegården* (23) og *Slottet* (24). Bomærkerne ligner hinanden, og gårdene er naboer. Helgårdens bomærke kendes desværre ikke; men ud fra det foregående kan det tænkes at være identisk med et af halvgårdenes. Det samme gør sig gældende ved *Klintegården* (27) og gård nr. 28.

Lægdsmandsgården (22) ligger for sig selv og kan derfor tænkes aldrig at have hørt til en helgård. Der var som omtalt 13 helgårde på Drejø, og ved slutningen af 1600-tallet var de blevet delte til 26 halvgårde. Når vi husker på, at præstegården 1662-1664 blev udvidet med én af disse halvgårde, som derfor forsvinder fra byens skattelister, der har været brugt som kilde, så mangler der dermed en halvgård for i sidste ende at give i alt 26 gårde. Denne halvgård kan kun være *Lægdsmandsgården*, der derfor må være blevet bygget engang i midten af 1600-tallet.

Ill. 3. Tabel over nogle af bomærkerne på Drejø, der viser, hvordan ejendomsmærkerne ændrede sig ved deling af øens gårde i 1600-tallet. Tallene til højre i tabellen er halvgårdenes matrikelnumre. *Table of some of the house marks at Drejø, which shows how the house marks changed at the division of the island's farms in the 17th century. The numbers on the right are the title numbers of the divided farms.*

Helgård	Halvgård	Nr.
		12
		13
		14
		16
		15
		17
		18
		19
		25
		26
		1
		3

De øvrige gårdes historie volder enten problemer, de oprindelige helgårdsmærker kendes ikke, eller der mangler lighed mellem to bomærker.

Afslutning

Ejler Haugsted skrev i sin artikel *Lidt om Bomærker*, at ”naar en Gaard blev delt, fik den ene Halvgaard vistnok et nyt Mærke”.¹⁵ Han var tydeligvis ikke sikker; men ved hjælp af ejendomsmærkerne på Drejø har det været muligt at verificere denne tese. Når en gård blev delt, kunne den ene af halvgårdene fortsætte med at føre det gamle bomærke, mens den anden halvgård fik et nyt mærke, der ofte mindede om det oprindelige.

Når Allan Tønnesen i sin bog om Helsingørs bomærker skriver, at det karakteristiske ”for bomærket i dets blomstrings-tid er [...], at det så godt som udelukkende betegner en person”, kan han kun mene de bomærker, som kendes fra købstæderne.¹⁶ Eksemplet med Drejø, hvor vi har med ejendomsmærker at gøre, kan ikke være enestående. De fleste andre gårde i Danmark, for ikke at sige alle, må have haft et bomærke fra gammel tid. Fx beretter Ejler Haugsted, at dørene ind til stolestaderne i Samsø Kirke bar bomærker for at vise hvilken familie, der skulle sidde hvor.¹⁷ Dette eksempel er ikke enestående.

I mange sammenhænge var det desuden nødvendigt at vise et tilhørsforhold til ejendommen, bl.a. på redskaber, hvor man skar dens bomærke. Redskaberne blev ofte på ejendommen, når en ny fæster kom til, og derfor var det upraktisk, hvis bomærket betegnede en person. Så skulle den ny

fæster jo slette de gamle ejermærker for at sætte sit eget.

Som omtalt er et vigtigt problem, at ejendomsmærker og personmærker meget let forveksles. Det kræver et enormt forarbejde at kunne konstatere, at et bomærke repræsenterer en ejendom og ikke en person. Det kan være en årsag til, at man sjældent har fokuseret på dette problem, da ejendomshistorien først skal kortlægges. Hvis denne metode blev anvendt i studiet af bomærker i andre landsbyer (eller købstæder), ville det kunne bringe ny indsigt. Måske ville det kunne forklare, hvorfor to ubeslægtede personer førte næsten samme bomærke, nemlig at de var tilknyttet den samme ejendom og ikke førte et personmærke, men et ejendomsmærke.

Noter

1. Hovedværket om bomærker i Danmark er Allan Tønnesen: *Helsingørs bomærker*. København 1968. Her behandles de danske bomærker generelt. Et vigtigt udenlandsk værk er C. G. Homeyer: *Die Haus- und Hofmarken*. Berlin 1870.
2. Otto Jonassen: *Drejø ”øen midt i verden”*. Skrifter for Svendborg og Omegns Museum, bind 28. Svendborg 1989, s. 27.
3. Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.): *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588–1604*. Odense 1995.
4. Jonassen, s. 18. En oversigt over bomærkerne på vedtægtsbrættet af 1776, 1888, 1972 samt på mindestenen 1923 findes i Else Hjort Nielsen: *Drejø oldermandslaub*. Drejø 2001, s. 11. Der er dog en del fejl i aftegningen af Bysens Bræt fra 1776. At bomærkerne ikke blev brugt aktivt i det 20. århundrede viser sig ved, at man har gengivet dem på hovedet på

mindestenen. Som forlæg til stenen brugte man bl.a. bybrættet 1776 og gik ud fra, at bomærkerne skulle "læses" af brættets beskuere. Men da brættet blev holdt af oldermanden, der skulle kunne se bomærkerne oppefra og ned, så var de placeret korrekt i hans synsvinkel, men omvendt for de øvrige.

5. Landsarkivet i Odense: Drejø Pastoratsarkiv. Bomærkerne på kaldsbrevet repræsenterer ikke kun bønder fra Drejø, men også fra sognets øvrige øer, nemlig Skarø, Hjortø og Birkholm.
6. Bernhard Olsen: *De gamle Bomærker*, i: Husvennen. 8. årg., nr. 30 (1881), s. 239. Der kendes også "bykæppe" fra Lund by på Stevns (dateret 1826) og fra Allested på Fyn (ca. 1900). Her er dog ikke brugt bomærker, men gårdmændenes forbogstaver.
7. Jonassen, s. 29.
8. Tønnesen, s. 31–40.
9. Jonassen, s. 89–137.
10. En god vejledning i ejendomshistorie er Svend Aakjær: *Dansk Landsbyhistorie 1844–1600*, i: Fortid og Nutid, bd. 4, 1923, s. 147–163. Tillæg i Fortid og Nutid, bd. 5, 1924, s. 214–216. Genoptrykt i *Lokalhistorie – Rigshistorie*. 1967.
11. Rigsarkivet: Regnskaber 1559–1660: Lensregnskaber (div. år). Rigsarkivet: Regnskaber 1660–ca. 1848: Amtsregnskaber (div. år).
12. Oplysninger om hvilke bomærker, der hører til hvilke gårde, findes i Otto Jonassen, s. 26. Hans kilde er lokalhistoriker Else Hjort Nielsen på Drejø.
13. Landsarkivet i Odense: Drejø Pastoratsarkiv.
14. Landsarkivet i Odense: Drejø Pastoratsarkiv: Købskontrakt dateret 11. januar 1664.
15. Ejler Haugsted: *Lidt om Bomærker*, i: Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift, XIV, 1921, s. 151.
16. Tønnesen, s. 9.
17. Haugsted, s. 151.

Summary

From the Middle Ages we know of the existence of the so-called house marks with certainty. House marks are simple figures, which were used to represent a person and to state ownership of a property. For instance, you could place your house mark on your belongings or on a contract in stead of your name. They were most widely found in the countryside, where the use of house marks continued until the beginning of the 19th century. The individual house mark usually belonged to a farm or business and thereby represented both the head and members of the household.

A local historian once wrote about the house marks on Drejø, an island south of Funen, that "A certain resemblance between two house marks can be a sign that two brothers, by sharing their father's farm, have made their house marks with a certain resemblance, for instance if they are inverted, but this is perhaps just a guess." From Drejø we have excellent sources to the history of the parish in the 17th century, and it is actually possible to prove that two house marks, that are almost identical, derive from a common source.

According to the bishop of Odense on Funen, Jacob Madsen, there were 13 farms situated on Drejø in 1588. The island was owned by the crown until 1667, when it was sold to the owner of the manor of Egeskov. During the 17th century the farms on the island were divided, and by the beginning of the 18th century the 13 farms

had become 26. On Drejø each farm had its own house mark. Therefore it has first and foremost been necessary to view the history of the real estates to prove the origin of the house marks. By following the history of two divided farms back to the original undivided farm, you can – if you know the house mark of the original farm – show the development of and connection between the three house marks.

On a map of the village of Drejø from 1792 (illustration 2) I have placed the title numbers of the survey of 1844 along with the house marks. It is clear, when two farms, located next to each other, have almost the same house mark, that the marks must derive from the mark of a common parent farm. In the article I have examined five of the original 13 farms and the vicarage. The house marks of five original farms are tabulated and the development

from the original house mark to the divided house marks is demonstrated (illustration 3).

It is a serious problem that house marks and personal marks are easily mistaken. It requires considerable effort to be able to state, that a house mark represents a proprietary unit or household and not a person. This might be the reason why this problem has rarely been treated since the history of the farm or business need to be checked first. If this method were used in the study of house marks in other villages (or market-towns), it could bring new insight. It might explain why two unrelated persons almost had exactly the same house mark. A fair hypothesis is that very similar marks in one locality indicate that they derive from one property (farm or business) – and that house marks are likely to be proprietary rather than individual.

Heraldica varia

Nyt storkorsvåben

Mandag 18. juni 2007 blev et nyt storkorsvåben ophængt i De Kongelige Ordeners Ridderkapel i Frederiksborg Slotskirke. Kronprinsparrets hofchef og Ordenskapitlets sekretariatschef, kammerherre Per Thornit, der fik tildelt Storkorset af Dannebrogordenen 26. maj 2006, var til stede sammen med en lille skare af familie og venner, da våbenet blev hængt op. Ridderkapelforvalter, major Rolf Christensen, sagde ved lejligheden et par ord om Ridderkapellet og dets ordensheraldiske tradition, mens kongelig våbenmaler Ronny Andersen kort forklarede våbenets heraldiske og symbolske indhold.

Ill. 1. Storkorsvåbenet hænges op. Til venstre hofchef, kammerherre Per Thornit, til højre ridderkapelforvalter, major Rolf Christensen. Foto: Ronny Andersen.

Ill. 2. Per Thornits våben som storkorsridder. Tegning og foto: Ronny Andersen.

Hofchefens våben blasoneres således: *I rødt to bjælkevis satte afrevne ørnehoveder over en rose, alt guld. Hjelmklædet rødt, foret med guld. På den af guld og rødt snoede vulst en naturligt farvet sort glente.* Hjelmene er den af Christian V fastsatte hjelm for ubetitlede adelige, som storkorsriddere i medfør af at være placeret i 2. rangklasse, og dermed indehavere af personligt adelskab, har ret til at føre. Ørnehovederne henfører til Kronprins Frederik og Prins Joachim, mens rosen henfører til Kronprinsesse Mary og dermed henviser våbenets figurer til indholdet af Thornits embede som hofchef. Tinkturene guld og rødt er de oldenborgske farver, og henviser dermed også til Thornits tjeneste ved hof-

fet. Valgsproget FIDES – troskab – er hertil et godt valg, der markerer Thornits loyalitetsfølelse overfor sit embede. Den sorte glente skal symbolisere den vågende storkorsridder selv.

Ronny Andersen

Kildegrunnlaget for de eldste norske våpnene i Hallvard Trættemberg: Borg i segl, mynt og våpen (1967)

Harald Nissen spør i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 95 (2007), s. 245, om hva som er kildegrunnlaget for de eldste norske adelsvåpnene i Hallvard Trættembergs bok *Borg i segl, mynt og våpen* (Universitetsforlaget, Oslo-Sarpsborg 1967, folioformat). På side 48 i denne boken finnes i alt 30 norske våpen fra 1280- og 1290-årene, de to yngste fra 1302 og 1303.

Svaret er at Trættembergs kilder ligger i Nasjonalbibliotekets avdeling i Oslo (tidligere Universitetsbiblioteket i Oslo), Manuskriptsamlingen. Ni av de 30 våpnene skriver seg fra Folkmar Danchels (1672–1726) tegninger av seglene fra vernebrevet fra kong Erik og hertug Håkon av Norge for de danske fredløse, datert Tønsberg 25. juni 1287. Disse segltegningene ligger i Manuskriptsamlingen 4° nr. 598. Sammen med en fascimilekopi av selve vernebrevet er disse segltegningene, inkludert konge- og hertugseglet, publisert med en historisk innledning og biografiske kommentarer av undertegnede i artikkelen “Vernebrev fra kong Eirik (Magnusson) og hertug Håkon (Magnusson) av Norge for de danske fredløse, Tønsberg 25. juni 1287”, i: Tore H Vigerust (red.), Anders Bjønnes og Tor Weidling: *En røst fra Østerdalene. Festskrift til Lars Løberg på 40-årsdagen 27. mars 2000* (Oslo 2000), s. 6–14.

Harald Nissen har, på grunnlag av og med henvisning til min artikkel fra 2000, publisert en av disse segltegningene – for Isak Gautesson (Talgje-ætten) – i *Heraldisk Tidsskrift* nr. 93 (2005), s. 124. Men fordi jeg ikke synes at billedkvaliteten er høy nok for den standard jeg mener må gjelde for *Heraldisk Tidsskrift*, har jeg bestemt meg for å utgi alle disse segltegningene en gang til, nettopp i *Heraldisk Tidsskrift*, på bakgrunn av digitalfotografier, slik at tegningene, som er utført i tynt brunt blekk, trer tydeligere frem. Et eksempel på en slik utgivelse av et digitalfotografi – igjen Isak Gautessons segl 1287 – er nå trykt av Lars Løberg i *Norsk slektshistorisk tidsskrift* 2006 (bind XL hefte 4), s. 277.

Alle de øvrige 21 norske våpnene hos Trættemberg, med unntak av det første, for Alv Erlingsson (som Trættemberg oppgir en annen kilde for), er tatt fra Henning Sollieds “Norsk våpenbok” i to bind i Manuskriptsamlingen 8° nr. 1515. Sollieds våpenbok er tegnet omkring 1940. I Nasjonalbibliotekets hoved- eller aksjesjonskataloger finnes det ingen informasjon om Sollieds kildegrunnlag. Det har derfor tatt meg en del tid i å oppklare dette, faktisk over 20 år, fra jeg i desember 1983 så på Sollieds våpenbok første gangen, til august 2006, da jeg var sikker på identifiseringen av kilden. Sollieds kilde er Bertel Christian Sandvig: *Norsk Vaabenbog*, bind I–VI, i Rigsarkivet (København), 860. Håndskriftsamlingen, gruppe XIII. Individuelle samlinger vedr. Personalhistorie; Det kgl Genealogisk-heraldiske Selskab (1777–1810), Generalia 8°, eske 310–311. Jeg har for øvrig digitalfotografert alle seks bind, med sikte på en senere utgave.

Sandvig († 1786) var blant annet sekretær i Det kgl genealogisk-heraldiske Selskabet, og i denne egenskapen, så lenge han levde, hovedredaktør av selskapets hovedverk *Lexicon over Adelige Familier i Danmark, Norge og Hertugdømmene* (København 1782–1813). Selv om det

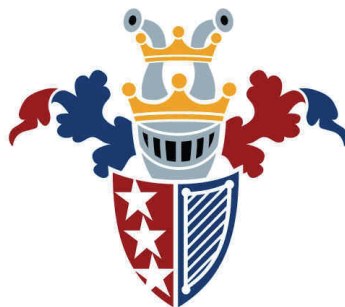
ikke noe sted er nevnt i dette Adelsleksikonnet, verken ved den enkelte slekt eller i kildefortegnelsen foran, utgjør Sandvigs seksbindsverk over norske adelsvåpen selve hovedkilden for de norske våpnene som er gjengitt i leksikonnet. Derfor vil det ha interesse for især de norske interesserte at dette seksbindsverket utgis. Sandvig oppgir i all hovedsak sine kilder, og de fleste av disse lar seg gjenfinne i dag. Han anvendte dels Friderich Rostgaards norske våpenbøker, Terkel de Klevenfeldts samlinger, originalseglene på norske domkapittelarkiver i Den Arnemagnæanske samling, innsendte beretninger om adelsvåpen (anevåpen), segltegninger og så videre.

Etter en rask gjennomgåelse av Sandvigs verk mener jeg at alle våpnene som Trætberg gengir, kan føres tilbake til identifiserbare eldre kilder.

Tore H. Vigerust

Reklameheraldik

Det er ikke nogen hemmelighet, at grafikere, designbureauer og lignende i de seneste år har bevæget sig længere og længere ind på især det kommunalheraldiske område, hvilket de aktuelle sager omkring nye danske kommunevåbener tydeligt viser. På det seneste er denne tendens også begyndt at vise sig på et område, der ellers har holdt stærkt på den traditionelle heraldik, det adelsheraldiske område. Her ses to eksempler på dette, hvor adelige våbener er kommet i kløerne på grafikere, der tydeligvis har svært ved at manøvrere indenfor den heraldiske kunst. Det første eksempel er slægten von Herbsts våben, der i en noget anderledes version bruges som logo i firmaet Herbst & Partners. Stjernerne i første felt, der egentlig burde være seksoddede og af guld, er blevet femoddede og af sølv. Harpen i andet felt skulle ligeledes være guld. Hjelmklædet er noget uortodokst rødt og

Firmaet Herbst & Partners' logo.

Knuthenborgs 'våben'.

blåt. Det komplette von Herbst-våben føres desuden med skjoldholdere. Det andet – og grellere – eksempel er hentet fra en annonce fra Knuthenborg Safaripark, hvor grevskabet Knuthenborgs våben er blevet forvansket; selve hovedfiguren, den karakteristiske og smukke kedelkrog, er helt forsvundet, samtidig er trekløverne blevet placeret ret frit i skjoldet, grevekronen trukket halvvejs ned i skjoldet og endelig er farverne forkerte. At fjerne kedelkrogen fra det Knuth'ske våben nærmer sig helligbrøde. Tilmed er der blevet lavet et slogan til brug under 'våbenet' der giver det hele et ret ironisk skær: "Knuthenborg – en del af historien"!

Ronny Andersen

Heraldisk litteratur siden sidst

Fornemt, farverigt, finsk

Suomalaisia Vaakunoita. Henkilöitä. Sukuja. Yhteisöjä. Udgivet af Suomen Heraldinen Seura/Heraldiska Sällskapet i Finland 2006. 256 sider. ISBN 951-980088-1-7. 1.356 gengivelser af finske slægtsvåbener i farver. Euro 50 + porto. Kan bestilles via selskabets netsted <http://www.heraldica.fi/>.

Suomen Heraldinen Seura/Heraldiska Sällskapet i Finland har siden sin grundlæggelse registreret finske slægtsvåbener, og gennem de 50 år, selskabet har eksisteret, har man samlet over 1.300 våbener i registeret. De våbener, der var registreret indtil udgangen af 2005, 1.356 i antal for at være helt præcis, har det finske selskab nu udgivet i forbindelse med sit 50-års jubilæum i 2007.

Bogen indeholder tre indledende afsnit, der hver gengives på finsk, svensk og engelsk: Et forord af selskabets formand, Mauno Harmo; en introduktion af udgivelsen; og et kort rids af selskabets historie. Derefter kommer to afsnit alene på finsk: En beskrivelse af registerets historie og karakter samt en kommentar til blasoneringerne af de udgivne våbener.

I afsnittet om Suomen Heraldinen Seuras historie omtales foruden selskabets tilblivelse også det arbejde, en gruppe finske heraldiske kunstnere udførte fra og med 1950'erne med bl.a. de finske kommunevåbener. Det er vel utvivlsomt, at denne gruppe kunstnere har haft en afgørende indflydelse på udviklingen af finsk heraldik – hvilken også kan spores i denne bog. Det kunne være interessant, om disse kunstners arbejde og indflydelse i fremtiden blev genstand for et dybere studium.

Efter de indledende afsnit gengives på en

enkelt side selskabets eget våben med blasonering, og derefter følger de godt tretten og et halvt hundrede våbener for personer, slægter, slægtsforeninger og private foretagender. Våben nr. 1 tilhører iøvrigt Finlands tidligere præsident, Mauno Koivisto, men også den nuværende præsident, Tarja Halonens, og hendes forgænger, Martti Ahtisaaris, våbener er registrerede. På hvert opslag gengives i farver tolv våbener, langt de fleste bestående af hjelm, hjelmtegn og hjelmlæde samt nogle endvidere med motto. Enkelte våbener, heriblandt de tre præsidenters, består alene af skjold med eller uden motto. Ved siden af våbengengivelserne opføres for hvert våben navnet på den oprindelige indehaver, den registrerede blasonering (langt de fleste på finsk, men enkelte på svensk), navnet på våbenets skaber samt årstal for frembringelsen. Tilsyneladende er alle de registrerede våbener skabt siden registerets oprettelse. Bagest i bogen findes våbenregisterets vedtægter samt et register over navnene på de personer, slægter m.v., hvis våbener er medtaget.

Det er desværre ikke klart for denne anmelder, efter hvilket princip våbenerne er ordnet. Våbenernes opstilling er hverken alfabetisk efter indehaverens navn eller kronologisk efter våbenernes skabelses- eller registreringstidspunkt, og den lader heller ikke til at være systematisk efter det heraldiske indhold. Ganske vist lader rækkefølgen af våbenerne til at svare til den, der er anvendt i den internetudgave af registeret, der er tilgængelig via selskabets netsted, men heller ikke heraf lader logikken i våbenernes orden til umiddelbart at fremgå. Denne anmelder erkender ydmygt at være uden tilstrækkelige finsk-kundskaber til at kunne gen-

nemskue, om systematikken iøvrigt er forklaret nogetsteds i bogen.

Bogen ville klart have vundet ved én eller anden systematisk ordning af våbenerne, og det ville under alle omstændigheder øge bogens nytte som redskab til fremtidig identifikation af våbener sammen med navneregisteret at have en heraldisk nøgle (gerne også på svensk/engelsk), altså en oversigt over våbenerne ordnet efter indhold. Naturligvis ville det også, set fra et ikke-finsk synspunkt, have været ønskeligt at have blasoneringer m.v. oversat. Grunden til, at man ikke har fået disse elementer med, er muligvis et ressourcespørgsmål – det fremgår af forordet, at bogen er blevet til ved mange personers (formentlige frivillige og ubetalte) indsats, således som det jo oftest er tilfældet i heraldiske foreninger – men en større læsbarhed for ikke-finskkyndige ville uden tvivl hjælpe med til at sikre bogen en videre udbredelse uden for Finland og måske endda uden for Norden. For det fortjener bogen faktisk – og det fortjener den finske heraldik.

Ser man på, hvad bogen indeholder i stedet for på, hvad den måtte mangle, kan man nemlig ikke undlade at glæde sig over den heraldiske rigdom, der udfolder sig på siderne. Ifølge indledningen er Suomen Heraldinen Seuras register først og fremmest baseret på blasoneringerne af de enkelte våbener, men disse er gerne ledsaget af grafiske gengivelser af våbenerne. Da de gengivelser, der indgår i registeret, imidlertid er af stærkt varierende stil og kvalitet, har man valgt at lade alle våbenerne nyttegne til denne udgivelse – i sig selv en formidabel opgave, for hvilken (så vidt det har hunnet tydes) Reijo Helläkoski har været hovedansvarlig, bistået af Topi Railo og Heinz Stürmer. Bogens tekst er (vistnok) leveret af Mauno Harmo og Kimmo Kara.

Ved nyttegningen har man tilstræbt en vis

helhed i det grafiske udtryk bogen igennem, idet man dog har søgt at bevare de originale forlægs særpræg og stil. Nytegningen af våbenerne har endvidere betydet, at man har kunnet sikre en ensartet gengivelse af tinkturer, hvilket angivelig ikke ville have været tilfældet, havde man benyttet de originale våbentegninger. De anvendte farvenuancer er fornemt valgt og fint afstemt mod hverandre. For eksempel har man valgt at gengive tinkturen sølv i en subtil lysegrå tone, således at den fremstår som en selvstændig tinktur i forhold til sidernes hvide baggrund.

Tegningerne er holdt i en sober stil udført i en enkel streg med våbenfigurerne gengivet tydeligt og uden anvendelse af dyb (purister ville måske sige unødigt) tredimensionalitet, hverken i eller uden for skjoldet. Man har i stiliseringen for det meste ramt en fin balance, således at de nødvendige detaljer er med men ikke meget mere. Dette bevirker, at våbenerne trods den enkelte gengivelses forholdsvis beskedne format (med en højde af 6,5 cm) står klart på siderne.

Skønt tegningerne i disse gengivelser fremstår som en samlet helhed, er der dog på ingen måde tale om en skematisk fremstilling af våbenerne, eller om at man har benyttet skabeloner. Hvert enkelt våben lader til at være individuelt tegnet fra grunden med det resultat, at våbenets elementer balancerer fint indbyrdes. Selv om formatet er blevet standardiseret, har man formået at holde gode proportioner, så selv mere komplicerede kompositioner fremstår klart, og ikke mindst hjelmtegn har fået god plads. Ligeledes har man i pagt med det erklærede formål i nyttegningen bibeholdt træk, der gør, at man i visse tilfælde aner den oprindelige ophavsmænd til våbenerne.

Hvordan er så den ”heraldisk-tekniske” kvalitet af den finske privatheraldik? Efter finsk heraldiks *tour de force* gennem 1950’erne og

1960'erne med fremkomsten af de mange kommunevåbener, der er blevet hyldet som verdens bedste heraldik, kunne forventningerne til den finske private heraldik tænkes at være tilsvarende høje. Sådanne forventninger vil da blive indfriet i rigt mål. Helhedsindtrykket er ét af en heraldik, der på samme tid er enkel, varieret, udtryksfuld og rig på fantasi.

Naturligvis kan det ikke undgås, at der blandt flere end tretten hundrede våbener findes mindre god heraldik eller våbener, der blot er mindre fantasifulde eller særprægede end andre. Således findes ikke overraskende et antal våbener, der giver udtryk for en udpræget ”finskhed” med stiliserede grankviste, grankvistkors, grankvist-skurer (der jo trods alt er finske opfindelser) eller grantræer i silhouet, samt den særlige heraldiske udgave af et fyrretræ (der vist også hovedsagelig forekommer i finsk heraldik). Også gevirer, enten af elg eller ren, er populære, ligesom løver, bjørne, loss og væbnede arme forekommer med forventelig regelmæssighed. Træer, blade og ikke mindst kornaks, spiller en vis rolle, ligesom (formentlig) lokalt forekommende fugle, pattedyr og fisk ofte anvendes både i skjold og på hjelm. En del våbener indeholder endvidere ikke uventet maritime referenceer. Andre gængse heraldiske figurer er naturligvis også anvendt, og liljer, kors, faner, sværd, fakler, merkurstave, skålvægte og andre kendte mærker forefindes i rigt omfang. Blandt hjelmtegnene er vinger langt den mest yndede grundfigur, ofte med tilføjelse af andre figurer.

Alligevel forekommer kun få våbener decideret banale, og generelt er våbenerne ganske varierede, hvilket må antages i hvert fald delvis at være et resultat af den granskning, som det enkelte våben ifølge registreringsreglerne er genstand for, netop for at sikre at intet våben ligger andre våbener for nært. Eventuelt symbolindhold forklares ikke i bogen, men våbe-

nerne synes – som moderne privat heraldik generelt – at være inspireret af alt fra indehaverens navn, erhverv eller interesser til vedkommendes hjemegns våben eller som sagt den lokale fauna eller flora.

Kompositionen af de individuelle våbener er almindeligvis ret enkel, både i valg af figurer og tinkturer. Omend de fleste våbener dog indeholder mere end én figur, forekommer våbenerne ikke i almindelighed overlæssede. Der gøres rig brug af heroldsfigurer og delinger, i visse tilfælde anvendt i ny eller usædvanlige kombinationer. I nogle tilfælde består våbenet blot af to tinkturer adskilt ved varierede delingslinier eller af en simpel heroldsfigur. Disse våbener forekommer dog alligevel særegne. I ganske enkelte tilfælde er man ikke desto mindre kommet tæt op ad kendte våbener. Registerets regler fastslår ganske vist, at den sammenligning af våbener, der finder sted inden registrering, alene baseres på kendte *finske* våbener. Alligevel kunne man måske have overvejet, om ikke man burde have frarådet for eksempel et par våbener, der giver stærke associationer til stamvåbenet for en kendt skotsk slægt – med mindre der selvfølgelig er en påviselig slægtsforbindelse, hvilket altså ikke fremgår af de indeholdte oplysninger.

Som mange af de finske offentlige våbener karakteriseres også de private våbener af deres brug af et utal af forskellige redskaber og dagligdags genstande – genstande der som regel egner sig fortræffeligt til at ”heraldiseres”. I flæng skal blot som eksempler nævnes fiskekrog, strengeinstrumentet kantele, plov, ildjern, bjælde, slæde, nøglehul (beslag), redekam, ror, høvl, harve, lysestage, og en enkelt same-støvle. En af de mere usædvanlige figurer er en skråbjælke i form af klavertangenter (der lader iøvrigt til at være flere musikervåbener blandt de registrerede – et enkelt indeholdende en træk-

harmonika). Mens mange af disse figurer er anvendt i deres oprindelige form, forekommer der også eksempler på mere fantasifulde kombinationer af gammelkendte figurer. Således kan nævnes sammensætningen af blomst og anker, en hane med fiskehoved, en mølle med møllevinger af fjer, kombinationen af hammer og plovskær, et træ med krone af kornaks, en triskele dannet af elgben, en vinget stemmegaffel (?) og en fisk i en flaske. Hvorvidt den vingede fodbold i våbenet for en boldklub er en ideel heraldisk figur kan eventuelt diskuteres, men original er den nok. Blandt de særegne figurer bør vel også nævnes den enkelte haj, der har fundet vej til den finske heraldik for at ende som hjelmtegn. Og at humoren også lever i den finske heraldik anskueliggøres af grævlingen med trommestikker, de to løver optaget af at lægge (pansret) arm, heksen på sit kisteskaft eller den behandskede hånd holdende et kranium i våbenet for en skuespiller og teaterinstruktør ("*Alas, poor Yorick ...*").

At den finske privatheraldik er rig, er der derfor ikke tvivl om, og at der eksisterer en levende interesse i Finland for slægtsheraldik antydes ikke alene af selve antallet af våbener, der er registreret af Suomen Heraldinen Seura, men også af, at registeret indeholder flere varianter af et antal slægtsvåbener. I visse tilfælde er der tale om briserede skjolde og i andre om våbener med samme skjold men med forskellige hjelmtegn. I et enkelt tilfælde er der registreret op til fem afledninger af det oprindelige våben men også i andre tilfælde findes både to, tre og fire afledninger. Det kunne i denne forbindelse have været interessant at få belyst, om det relativt store antal våbener, der registreres (i gennemsnit ca. 25 om året) skyldes en bevidst indsats fra Suomen Heraldinen Seura eller andre omstændigheder – og i så fald hvilke. Måske andre selskaber kunne drage nytte af sådanne erfaringer.

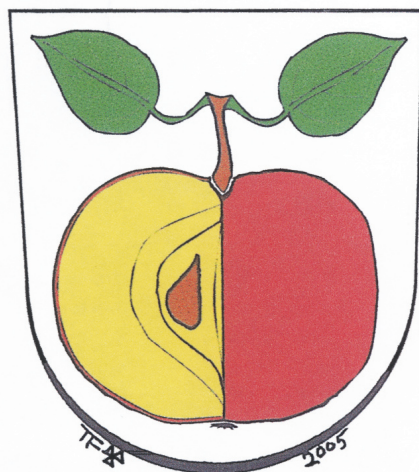
Alt i alt må man lykønske Suomen Heraldinen Seura/Heraldiska Sällskapet i Finland med denne omfattende udgivelse. Selskabet har med denne bog præsteret et værk af høj kvalitet til en yderst rimelig pris. Bogen udgør trods dens mangler et rigt skatkammer af finsk heraldik, i hvilket man selv uden at have kendskab til det finske sprog vil kunne tilbringe mange stunder på fornøjelig opdagelse.

Sunil Saigal

Vapenrulla

Skandinavisk vapenrulla 2005-2006. Kristianstad 2007, 20 sider, ISSN 0284-1517. Stiftelsen SVR, Graagården i Vä, SE-291 65 Kristianstad. Pris: 110 + 25 SEK.

Den senaste årgången av Skandinavisk vapenrulla upptar 20 vapen, av vilka 5 är tecknade (och förmodligen även komponerade) vardera av Tor Flensmarck och Davor Zovko, 2 vardera

Ill 1: Vapen Alnarp – Hortonomlinjen.

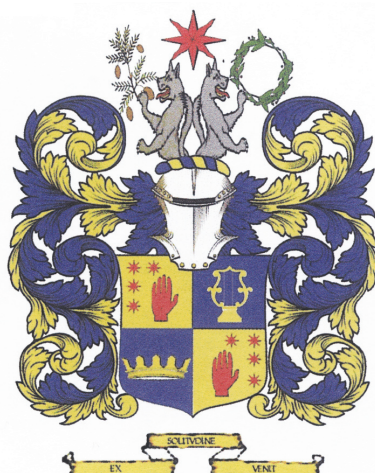
Ill 2: Vapen Arnell.

av Jan Raneke och Magnus Bäckmark, och i vardera av Ronny Andersen, Tom Bergroth, Marie Lynskey, Aage Wulff och två av vapenbärarna själva. Denna spridning på flera konstnärer ger en intressant bild av olika vapenstilar, från en mer ren yttill hos exempelvis Raneke och Flensmarck till en mer tredimensionell stil med schatteringar hos Wulff och Zovko.

Tyvärr inleds rullan med en horrrör i sammanhanget, vapnet för Alnarp – Hortonomlinjen av Flensmarck (ill 1), som misspnydes av ett alltför stort och otillåtlit tinkturmöte mellan silver och guld, som man försökt klara av genom en kraftig konturlinje dememellan.

Beträffande blasoneringarna kan man undra över varför hjälmprydnaden i vapen Dixen anges innehålla två hjorthorn, medan motsvarigheten i vapen Arnell av Zovko (ill 2) anges som en älghornskrona. Det i vapen Njålsson av Gunnar Njålsson (ill 3) förekommande harpan av guld i andra fältet är tecknad som en lyra och tinkturen verkar vara silver.

Man undrar om det på omslaget angivna heraldiska rådet verkligen fått yttra sig över och

Ill 3: Vapen Njålsson.

godkänna de kungjorda vapen som de själva inte tecknat.

För att förklara förekomsten av skilda figurer i vapnen användes som vanligt till överdrift den missvisande beteckningen "symbolik". Vapnet symboliserar ägaren och därmed punkt och slut. Att olika figurer tagits med för att minna om ägarens olika anor, händelser eller fina egenskaper är en annan sak. Alla existerande, både bild- och textelement kan vara symboler, men när de väl tagits plats i ett vapen symboliserar de inte längre ägaren.

Ett fyndigt och fint vapen är vapen Arnell, som visar en örn, som uppkommer ur en gryta: *Arn* tolkas som örn och *Grytan* är vapenanta-garens födelseort.

Rullan avslutas med Svenska Heraldiska Föreningens vapen (I fält av guld tre blå sköldar ställda två över en, vardera belagd med en öppen krona av guld). Den svenske statsheraldikerns yttrande att förväxlingsrisk med svenska riksvapnet inte föreligger återges, men sättet att undvika denna risk, som förefaller något sökt, kan givetvis diskuteras; meningen är väl trots allt att

anknytningen till Sverige klart skall framgå och gör den inte det uppnås inte detta syfte.

En tråkig historia är den växlande färgåtergivningen i rullan. Guld har återgivits ibland med tunnaste gult (Larsson och Christiernin), ibland med gulocker (Zetterberg och Møgelberg) och ibland med gulbrunt (Dixen, Sunnqvist och Arnell). Silver har återgivits ibland med vitt (Rosqvist och Deventell) och ibland med grått (Sommer och Cavallin).

Då denna dubbla årgång endast upptar 20 vapen får man onekligen en känsla av att publiceringen i densamma blivit för dyr och intresset därför har svalnat, särskilt som Svenskt Vapenregister nu kommer med en avsevärt billigare publicering.

Lars C Stolt

En medaljtyngd försvarsmakt

Christian Braunstein: *Utmärkelsetecken på militära uniformer*. Stockholm 2007, 198 sidor, färgillustrerad, oktav, klotband, ISBN 978-91-976220-2-8. Statens Försvarshistoriska Museer, Skrift nr 12, pris 250 SEK.

Den faleristiskt intresserade har fått en godbit i denna nya bok av Christian Braunstein. Föregångaren på detta område hade samme författare, men hade formen av ett reglemente, *Uniformsreglemente för Försvarsmakten, Utmärkelser; 1996 års utgåva*, och anmäldes av mig i Heraldisk Tidskrift 8:287 (1997) under titeln ”Ymnig medaljflora”. Vad skall man då säga om medaljfloran i den nya publikationen? Antalet icke officiella medaljer, som får bäras till militär uniform, har på 10 år ökat från 192 till 304. Det numera minimala svenska försvaret har följt den internationella trenden och kan

nu verkligen frossa i och briljera med medaljer, av vilka huvuddelen är minnesmedaljer över nedlagda förband.

Med tillfredsställelse konstaterar jag att flera av de i föregångaren påpekade felen nu är åtgärdade, dock ej alla. Sålunda framhårdar författaren i att skriva att Kungl Serafimerorden även kallas Kungl Majestäts orden. Visserligen har en serafimerriddare titeln Riddare och kommandör av Kungl Majestäts orden, men orden heter Serafimerorden och huvudmannen för denna och Nordstjärneorden, Vasaorden och Svärdsorden är Kungl Majestäts orden. Beträffande Hemvärnets silvermedalj anges blott att dess fransida varierar beroende på försvarsområde eller driftvärn, men särskilda fransidor har även t ex rikshemvärnschefen och hemvärnsmusiken. Boken är tvåspråkig på svenska och engelska, vilket är bra, men en engelsk språkgranskning skulle inte ha skadat.

Vad man saknar är vidare datum för bärandebesluten i varje enskilt fall. Till min stora förvåning anges emellertid i bokens inledning att, förutom för bärande godkända medaljer, har medtagits ”några som troligtvis hade fått tillstånd om sådant söks”, vilket sänker respekten för dessa bärandebeslut och inte gärna motverkar ett redan existerande, godtyckligt medaljbärande.

En tråkig historia är att man numera tydligen kallar allt för medaljer, vare sig det rör sig om verkliga medaljer, dvs en hel metallplatta med rund eller flerkantig form, eller om ett kors eller ett tecken med genombruten form, tidigare kallade förtjänst- eller minneskors resp förtjänst- eller minnestecken, men numera rätt och slätt medaljer.

Då man ser vilka utmärkelser som får bäras till uniform, undrar man vilka överväganden som ligger bakom dessa beslut, t ex varför får Svenska

Ill a: Smålands regementes resp. Smålandsbrigadens minnesmedalj.

Ill b: Gotlands luftvärnsskårs minnesmedalj.
Ill c: Livregementets grenadjärs minnesmedalj.

Dagbladets guldmedalj (kallad "bragdmedalj") inte bäras till skillnad mot Stockholmstidningens guldmedalj för berömlig flygargärning och inte Stiftelsen Sveriges Nationaldags förtjänstmedalj till skillnad mot Svenska Heraldiska Föreningens förtjänstmedalj. Och varför får Förenta Nationernas Dag-Hammarskjöld-medalj inte bäras? Den tilldelas ju anhöriga till dem som stupat i FN-tjänst, och det kan väl tänkas att dylik anhörig uppträder i militär uniform.

Sedan föregångaren kom ut har Ingenjörsvetenskapsakademiens medaljer fått bärandetillstånd och till min överraskning ser jag att Militärmusiksamfundets hedersmedalj till Ivar Widners minne numera får bäras. Svenska brigadens i Finlands frihetskrig medalj i järn från 1918 tillåts numera, om det fortfarande finns någon innehavare som bär militär uniform. Och av någon anledning får Stockholms stads S:t Eriksmedalj nu bäras, men varför inte andra kommunala medaljer såsom Göteborgs stads förtjänsttecken? En stor skandal är att bärandet av två privatordnars medlemstecken fortfarande tillåtes.

Ett par av medaljerna visas i dammontering, dvs rosett, vilket borde ha angivits, och märkligt nog visas efter registret en till svensk militär

uniform icke bärbar medalj, nämligen K1:s idrottförenings medalj.

En underlighet beträffande bärandeordningen som kan uppfattas som rent av stötande är att minnesmedaljer ges samma status som förtjänstmedaljer och att t ex en minnesmedalj i guld skall bäras före en förtjänstmedalj i silver. Samtliga förtjänstmedaljer borde givetvis föras före alla minnesmedaljer.

Märkligt nog anges att medaljer från OS, VM, EM och SM normalt får s k enskilt bärandetillstånd. Prismedaljer bärs ju inte ens till civil högtidsdräkt och är dessutom i regel utformade så, att de inte kan monteras tillsammans med förtjänstmedaljer.

Som exempel på presentationen av utmärkelser i boken visar ill. a de två skilda åtsidorna av Smålands regementes och Smålandsbrigadens minnesmedalj i silver, ill. b Gotlands luftvärnsskårs minnesmedalj i silver, ill. c Livregementets grenadjärs minnesmedalj i silver samt ill. d Skånska dragonregementets minnesmedalj 2 i silver och brons. Bandfärgerna presenteras i form av hur släppspännena ser ut, och ill. e visar en sida ur boken.

Originellt nog stoltserar författaren på brit-

Ill d: Skånska dragonregementets minnesmedalj.

tiskt manér med bokstäverna MBE efter namnet, indikerande att han är medlem av brittiska Imperieorden, som han dock låter den svenske läsaren sväva i okunnighet om, då han i sin förteckning över utländska utmärkelser använder den svenska förkortningen StbEmpO.

Det intressanta med den nya boken är att alla utmärkelser är avbildade i färg (utom en), inte enbart bandfärgerna som föregångaren, vilket innebär att man får en illustrerad katalog över kanske omkring 10 % av det totala antalet svenska utmärkelser, vilket möjliggör en konstnärlig och typologisk studie av dem.

Lars C Stolt

Mörkblått med en ljusblå rand på vardera sidan Norrbottens arméflygbataljons förtjänstmedalj, Norrbatbat GM/SM	
Blått med gula kantränder och med vita heraldiska grankvistar i det blåa fältet Förbundet Svenska Finlandsvilligas frivilligkors, SvFinlFrivK (före 1978)	
Blått med två gula ränder på mitten Dalregementets förtjänstmedalj, DalregGM/SM/BM	
Blått med två glest satta gula streck på mitten Norra fördelningens minnesmedalj, NFörd MSM	
Blått med två vita ränder på mitten Frivilliga motorcykelkårens Riksförbunds förtjänstmedalj, FMCKGM/SM	
Mörkblått med två glest satta gula ränder på mitten Sydkustens marinbas förtjänstmedalj, MKS GM/SM	
Blått med gula kantränder och en gul rand på mitten Sveriges Centralförenings för idrottens främjande förtjänstmedalj, SvcfiGM/SM	
Blått med gula kantränder och en bred gul rand på mitten Kungl Automobil Klubbens förtjänstmedalj, KAKGM	

Ill e: Exempel på medaljband.

Jan Raneke 1914-2007

Fysisk og åndeligt spændstig til det sidste døde fil. dr. Jan Raneke som 93-årig den 14. oktober 2007. Nordisk heraldik mistede dermed en rank personlighed, der forenede videnskabsmandens systematiske bearbejdelse af våbenkunstens kilder med talentfuld levendegørelse af våbener som et nutidigt udtryk for identitet. Som forsker og kunstner efterlader han et livsværk, der længe vil vidne om hans begejstrede og initiativrige indsats. Rundet af en gammel skånsk bondeslægt knyttet til et marknavn

med betydningen ravn (sv. korp) tog han navnet Raneke og skabte det talende våben med den årvågne ravn under skyskuren, der siden figurerede i mange inciterende versioner. Efter en uddannelse ved Konstfack i Stockholm arbejdede han i en årrække med reklame for fra 1969 helt at hellige sig heraldikken.

Som heraldisk kunstner har Jan Raneke med sin sobre stil sat sit præg på våbener for svenske konger og dronninger fra Gustav Vasa til i dag, ærkebiskopper og

biskopper i Lund, den nulevende svenske adel, stæder, herreder og kommuner i Skåne, Halland og Blekinge, amter i Danmark og på en mængde nye slægtsvåbener. Adskillige af disse blev publiceret i *Skandinaviske Vapenrulla*, som han grundlagde i 1963 sammen med Christer Bökwall for at stimulere brugen af personheraldik og højne den heraldiske kunst. Raneke's enkle tegninger ses også i *Nordisk heraldisk terminologi* (1987), som han redigerede i samarbejde med andre nordiske heraldikere.

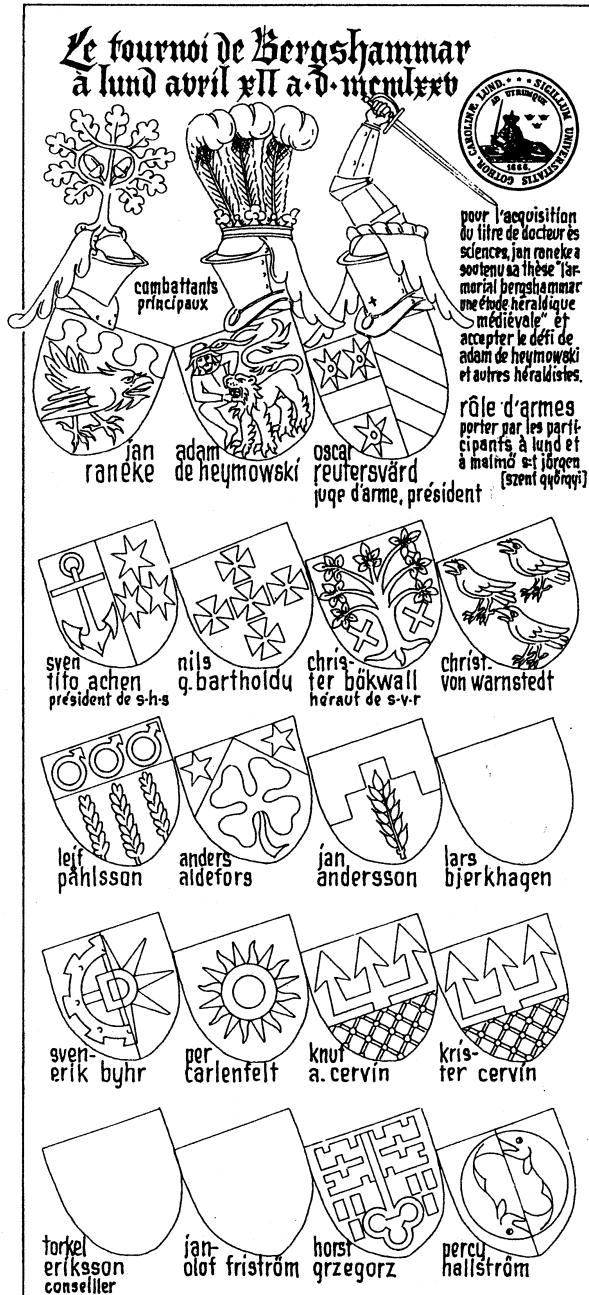
Jan Raneke havde et fænomenalt overblik over det heraldiske kildemateriale. Det kom bl.a. til udtryk i den prægtige bog *Svensk adelsheraldik* (1990) med en overvældende række eksempler på de mange sammenhænge, hvori heraldik indgår, og desuden gengives våbentegningerne fra Carl Arvid Klingspors værk om de svenske adelsvåbener, men ordnet efter heraldiske figurer, hvilket gør bogen overordentlig nyttig.

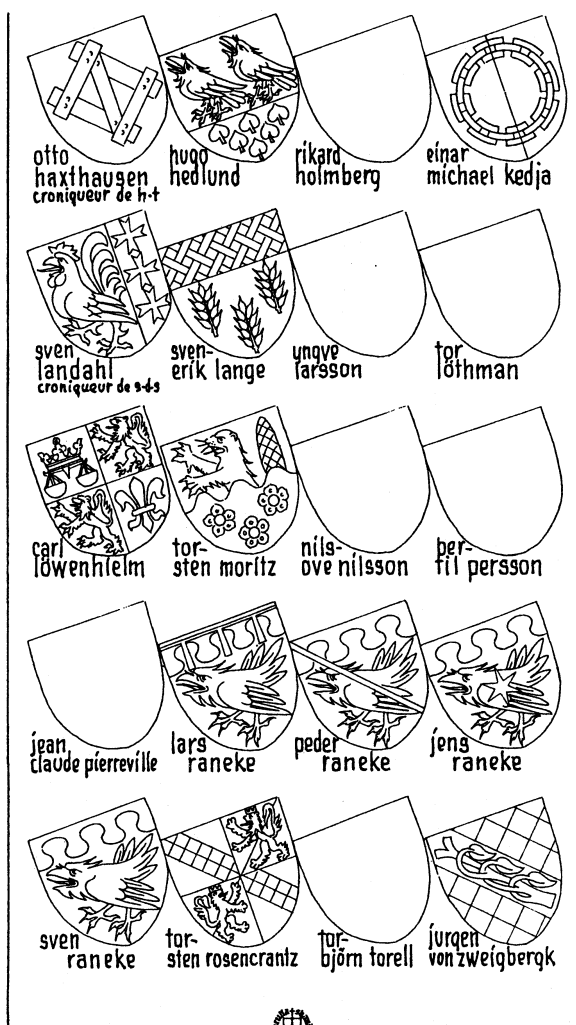
Jan Raneke var impulsiv af natur og havde samtidig en kolossal evne til at arbejde systematisk med stoffet. Det har ikke mindst sat sig spor i disputatsen *Bergshammarvapenboken – en medeltidsheraldisk studie 1-2* (1975) og i trebindsværket *Svenska medeltidsvapen* (1982-85), hvormed han har ydet gigantiske bidrag til middelalderforskningen. Det imponerende

værk om svenske middelaldervåbener er en heraldisk, genealogisk og godshistorisk kildesamling af varig værdi. Den nederlandske armorial fra 1400-tallets midte, der i 1600-tallet havnede på den svenske herregård Bergshammar og siden 1933 har været deponeret i Riksarkivet, rummer 3.338 våbener og er dermed den omfangsrigeste våbenbog fra middelalderen. Raneke har bestemt dens tilblivelse i relation til andre våbenbøger og analyseret dens indhold i henseende til oprindelsesmiljø, stil, tinkturfrekvens, sprog, figurerens typologi, brisurer m.m. Han har transkriberet hele navnestoffet og blasoneret samtlige våbener på fransk – en kæmpepræstation. Efter disputationen tegnede han en "lejlighedsarmorial", som delta-gerne siden har glædet sig over.

Heraldisk Selskab står i en særlig taknemmelighedsgæld til Jan Raneke. Han var medstifter af selskabet i 1959, sad i mange år i styrelsen, bidrog med lodige artikler og udnævntes til æresmedlem i 1999. Jan Raneke var medlem af l'Académie internationale d'héraldique. Hans store arkiv med bl.a. en mængde hulkort med håndkolorerede våbener vil blive overgivet til håndskriftsamlingen på Lunds Universitet, hvor han som den første svensker i 200 år blev doktor på et heraldisk emne.

Nils G. Bartholdy

Vejledning til forfatterne

Manuskripter indsendes til redaktionen i et eksemplar, mens forfatteren selv beholder en kopi. Redaktionen påtager sig intet ansvar for uopfordret indsendte manuskripter, billeder m.m., men returnerer i øvrigt billedmateriale efter brugen.

Manuskripter maskinskrives på A4-ark med 1 1/2 linjes afstand og 4-5 cm bred margen. Forkortelser bør så vidt muligt undgås (altså ikke H.T. eller lignende, men: Heraldisk Tidsskrift). *Referencer* og *litteratur* medtages af pladshensyn ikke, men indsættes evt. i *Noter*. Egentlige artikler skal være forsynet med et kort resumé på engelsk, tysk eller fransk.

Artikler modtages helst på diskette/CD/DVD sammen med en papirudskrift af manuskriptet. Den elektroniske tekst bør kun vise én teksttype, altså uden kursivering, fed type eller understregninger. Sådanne markeringer kan derimod angives i det vedlagte manuskript. Teksten skrives uden brug af orddelelser, notefunktion og tabulator ved linjeskift, og der må ikke forekomme en blank linje mellem hvert nyt afsnit. *Noterne* følger samlet sidst efter teksten. Diskette eller CD/DVD leveres som WP 5.1, ASCII-format, MacWrite, Word eller RTF.

Noterne markeres med et svævende tal (uden parentes) i brød- eller billedtekst, *noterne* skrives for sig og nummereres fortløbende. Titlen på de bøger og tidsskrifter, der henvises til, kursiveres eller understreges, og både forfatter, titel og udgivelsessted og -år medtages.

Anmeldelser forsynes med overskrift af følgende indhold og med tegnsætning som anført: Forfatterens/forfatternes navn/e: Bogens titel (evt. undertitel eller skriftrække). Udgivelsessted, forlag, årstallet på titelbladet. Antal sider (evt. romertal + arabertal, f.eks. XII, 356 s.). Ved illustrerede værker antal plancher eller blot ill., antal kort. Pris i oprindelseslandets valuta.

Billeder. Billedtekster skrives ligeledes for sig og nummereres fortløbende. Der bruges betegnelsen Ill./ill. både i brød- og billedtekst. Billedernes omtrentlige placering i brødteksten markeres i margenen. Billedforslag med tilhørende undertekster vedlægges samtidig med at manuskriptet indsendes. Billedteksterne skal foreligge på et af de skandinaviske sprog samt på resumeets prog.

Håndskrevne rettelser bør ikke forekomme i manuskriptet. Når manuskriptet er godkendt og korrekturen foreligger, kan rettelser mod manuskriptet, herunder udvidelse af tekst eller noter, ikke ventes fulgt af redaktionen. Dersom rettelser mod manuskript er tvingende nødvendige, betales de af forfatteren.

Efter udsendelsen af tidsskriftet får forfatteren et antal heraf, svarende til antallet af trykte sider i artiklen.

Skrivende medarbejdere i Heraldisk Tidsskrift nr. 97

Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Dalgas Boulevard 63, 2.t.h., DK-2000 Frederiksberg, Danmark
- nils.bartholdy@email.dk
Kongelig våbenmaler, stud.mag. Ronny Andersen, Frederiksholms Kanal 26 D, st.th., DK-1220 København K, Danmark
- info@arsheraldica.dk
Overassistent, cand.mag. Michael Dupont, Stenager 216, st.th., DK-2600 Glostrup, Danmark
- michaeldupont@wanadoo.dk
Vapenmålare vid Kungl. Maj:ts Orden, konstnär Leif Ericsson, Värmlandsgatan 21, SE-602 18 Norrköping, Sverige
- leiflericsson@hotmail.com
United Nations Resident Coördinateur, cand.jur. Sunil Saigal, c/o UNDP-Djibouti, Palais des Nations,
CH-1211 Genève 10, Schweiz - saigals@hotmail.com
Patentkonsult Lars C. Stolt, Messeniusgatan 1/1243, SE-112 57 Stockholm, Sverige - stolt.lars@telia.com
Redaktör, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark - mail@allantonnesen.dk
Cand.philol. Tore H. Vigerust, Kanslergata 10 A, N-092 Oslo, Norge - toreher@online.no

Societas Heraldica Scandinavica

Stiftet 1959 i København, er samlingspunktet for alle heraldisk interesserede i Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige. Heraldisk Selskab har styrelsesmedlemmer i alle de nordiske lande, og foruden Heraldisk Tidsskrift udsender det skriftserien Heraldiske Studier. Heraldisk Selskabs hjemmeside er på adressen: www.heraldik.org

Heraldisk Selskabs styrelse

Kgl. våbenmaler, stud.mag. Ronny Andersen, Frederiksholms Kanal, 26D, st. th., DK-1220 København K, Danmark.
- info@arsheraldica.dk (salgsansvarlig).
Ekon.mag. Martin Asker, Roslins väg 18 B, SE-217 55 Malmö, Sverige. - martin@asker.se (medlemsansvarlig).
Arkivar, seniorforsker, cand.phil. Nils G. Bartholdy, Dalgas Boulevard 63, 2. t. h., DK-2000 Frederiksberg, Danmark.
- nils.bartholdy@email.dk
Amanuens, fil.kand. Tom C. Bergroth, PB 675, FI-201 01 Åbo, Finland. - tom.bergroth@turku.fi
Fil.stud. Jens Christian Berlin, Gibraltargatan 58, SE-412 58 Göteborg, Sverige. - epost@jenschristian.se (webredaktør).
Heraldisk rådgivare, hum.kand. Wilhelm Brummer, Kyrkogatan 5 A 2, FI-001 70 Helsingfors, Finland.
- wilhelm@debrummer.net
Advokat Hans Cappelen, Postbox 1348 Vika, N-0113 Oslo, Norge. - hac@hartsang.no
Cand.mag. Poul greve Holstein, Berggreensgade 56, DK-2100 København Ø, Danmark. - poulholstein@hotmail.com (redaktør).
Professor, Ph.D. Peter Kurrild-Klitgaard, Thorvaldsensvej 27, 1. t.h., DK-1871 Frederiksberg C, Danmark.
- pkk@ifs.ku.dk (næstformand).
Civilingeniør, cand.polyt. Bo Møller, Bækkeskovvej 23, DK-2700 Brønshøj, Danmark. - bo.moller@privat.dk (kasserer).
Førstekonsulent, cand.mag. Kaare Seeberg Sidselrud, Granebakken 9, N-1284 Oslo, Norge. - heraldikk@gmail.com
Innanhüssarkitekt Stefán Snæbjörnsson, Núpaland 2 -(401), IS-201 Kópavogur, Island. - designpromotion@simnet.is
Hovrättsfiskal, jur.kand. Martin Sunnvist, Hantverkargatan 9 D, SE-261 51 Landskrona, Sverige.
- sunnvist@yahoo.com (sekretær).
Redaktör, cand.mag. Allan Tønnesen, Ålholmvej 78, DK-2500 Valby, Danmark. - mail@allantonnesen.dk (formand).
Forskningsassistent, cand.phil. Susanne Vogt, Bernhard Bangs Allé 8, 2-54, DK-2000 Frederiksberg, Danmark.
- vogt@hum.ku.dk

